

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Факультет гуманітарно-педагогічний

**ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО
ЗАХИСТУ**

В.о. завідувача кафедри
соціальної роботи та реабілітації
доктор філософії, доцент
_____ Григоренко Т.В.
« _____ » _____ 2026 р.

**БАКАЛАВРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на тему «СОЦІАЛЬНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ АДАПТИВНОЇ
ПОВЕДІНКИ У СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ»**

Спеціальність 231 Соціальна робота
(код і назва)

Гарант освітньої програми

Доктор педагогічних наук, професор
(науковий ступінь та вчене звання)

_____ Осадченко І.І.
(підпис) (ПІБ)

Керівник бакалаврської кваліфікаційної роботи

Доктор пед. наук, професор
(науковий ступінь та вчене звання)

_____ Григоренко Т.В.
(підпис) (ПІБ)

Виконала

(підпис)

Волощук К.В.
(ПІБ студента)

КИЇВ – 2026

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Факультет гуманітарно-педагогічний

ЗАТВЕРДЖУЮ

В.о. завідувача кафедри
 соціальної роботи та реабілітації
 доктор філософії, доцент
 _____ Григоренко Т.В.
 « ____ » _____ 2026 р.

З А В Д А Н Н Я
на виконання бакалаврської кваліфікаційної роботи
студенту

_____ Волощук Катерині Володимирівні _____

Спеціальність 231 Соціальна робота

(код і назва)

Тема бакалаврської кваліфікаційної роботи «Соціальні умови формування адаптивної поведінки у студентів-першокурсників»

затверджена наказом ректора НУБіП України від «16» березня 2026 р. № 779 «С»

Термін подання завершеної роботи (проекту) на кафедру «20» травня 2026 р.
 (рік, місяць, число)

Вихідні дані до бакалаврської кваліфікаційної роботи (дипломного проекту бакалавра):
*наукові розробки вітчизняних і зарубіжних учених; матеріали періодичних видань;
 навчальна та довідкова література з теми дослідження.*

Перелік питань, які потрібно розробити:

1. Здійснити аналіз і узагальнення наукових підходів до розуміння соціальних умов освітнього середовища та адаптації студентів-першокурсників, визначити їх ключові характеристики
2. Охарактеризувати соціальні умови формування адаптивної поведінки студентів у закладі вищої освіти.
3. Провести емпіричне дослідження рівня адаптації студентів-першокурсників та проаналізувати вплив соціальних умов на цей процес.

Дата видачі завдання “__” _____ 202__ р.

Керівник бакалаврської кваліфікаційної роботи _____	Григоренко Т.В.
(підпис)	(прізвище та ініціали)
Завдання прийняла до виконання _____	Волощук К.В.
(підпис)	(прізвище та ініціали)

Реферат

Бакалаврська кваліфікаційна робота на тему «Соціальні умови формування адаптивної поведінки студентів-першокурсників» містить 80 сторінок друкованого тексту, 3 таблиці, 2 рисунка та додатки. Перелік використаних літературних джерел нараховує 61 найменування.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні соціальних умов формування адаптивної поведінки студентів-першокурсників у закладі вищої освіти.

Завдання дослідження:

1. Здійснити аналіз і узагальнення наукових підходів до розуміння соціальних умов освітнього середовища та адаптації студентів-першокурсників, визначити їх ключові характеристики
2. Охарактеризувати соціальні умови формування адаптивної поведінки студентів у закладі вищої освіти.
3. Провести емпіричне дослідження рівня адаптації студентів-першокурсників та проаналізувати вплив соціальних умов на цей процес.

Об'єкт дослідження – процес адаптації студентів-першокурсників.

Структура роботи: робота складається з трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків.

У першому розділі досліджено теоретичні засади формування адаптивної поведінки студентів-першокурсників, розкрито сутність соціальних умов освітнього середовища, визначено зміст та структуру процесу адаптації у студентському віці, а також охарактеризовано особливості соціальної адаптації першокурсників у закладі вищої освіти.

У другому розділі проаналізовано соціальні умови формування адаптивної поведінки студентів, зокрема роль сприятливого освітнього середовища, системи соціальної підтримки та рівня включення студентів у студентське середовище, визначено їх вплив на ефективність адаптаційного процесу.

У третьому розділі представлено організацію та методику емпіричного дослідження, здійснено аналіз рівня соціально-психологічної адаптації студентів-першокурсників, а також досліджено особливості соціальних умов, що впливають на формування їх адаптивної поведінки.

Ключові слова: адаптація, адаптивна поведінка, студент-першокурсник, соціальні умови, освітнє середовище, соціальна адаптація, соціальна підтримка, студентське середовище.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ АДАПТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ.....	8
1.1. Сутність поняття соціальних умов у контексті освітнього середовища.....	8
1.2. Особливості адаптації у студентському віці.....	15
1.3. Соціальна адаптація студентів-першокурсників до освітнього середовища закладу вищої освіти.....	22
Висновки до першого розділу.....	28
РОЗДІЛ 2. СОЦІАЛЬНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ АДАПТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ.....	30
2.1. Сприятливе соціальне середовище закладу освіти.....	30
2.2. Система соціальної підтримки студентів першокурсників.....	34
2.3. Активне включення здобувачів у студентське середовище.....	37
Висновки до другого розділу.....	39
РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ АДАПТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ.....	41
3.1. Організація емпіричного дослідження.....	41
3.2. Аналіз та інтерпретація результатів дослідження адаптивної поведінки студентів-першокурсників.....	46
Висновки до третього розділу.....	63
ВИСНОВКИ.....	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	67
ДОДАТКИ.....	74

ВСТУП

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю осмислення соціальних умов формування адаптивної поведінки студентів-першокурсників у контексті сучасних трансформацій освітнього середовища, що супроводжуються підвищеним рівнем соціальної невизначеності, інформаційного навантаження та напруження. Перехід від шкільної до університетської системи навчання супроводжується зміною соціальних ролей, зростанням рівня самостійності та відповідальності, що актуалізує проблему ефективної адаптації молоді до нових умов життєдіяльності. Науковий інтерес до означеної проблематики простежується у працях вітчизняних і зарубіжних дослідників, серед яких Титаренко Т. М., Столярчук О. А., Гришин Е. О., Даценко О. А., Stockinger K., Rinas R., Daumiller M., які розкривають різні аспекти адаптаційних процесів, емоційної регуляції та впливу соціального середовища на розвиток особистості. Водночас недостатня розробленість питання комплексного впливу соціальних умов освітнього середовища на формування адаптивної поведінки першокурсників визначає доцільність даного дослідження.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні соціальних умов формування адаптивної поведінки студентів-першокурсників у закладі вищої освіти.

Завдання дослідження:

1. Здійснити аналіз і узагальнення наукових підходів до розуміння соціальних умов освітнього середовища та адаптації студентів-першокурсників, визначити їх ключові характеристики
2. Охарактеризувати соціальні умови формування адаптивної поведінки студентів у закладі вищої освіти.
3. Провести емпіричне дослідження рівня адаптації студентів-першокурсників та проаналізувати вплив соціальних умов на цей процес.

Об'єкт дослідження – процес адаптації студентів-першокурсників.

Предмет дослідження – соціальні умови формування адаптивної поведінки студентів-першокурсників у закладі вищої освіти.

Методи дослідження. У роботі використано комплекс взаємодоповнюючих методів. До теоретичних методів належать аналіз, синтез, узагальнення та систематизація наукових підходів до проблеми адаптації студентської молоді. Емпіричний блок представлено методикою соціально-психологічної адаптації К. Роджерса – Р. Даймонда та авторською анкетною, спрямованою на виявлення рівня соціальних умов адаптації студентів. Статистичні методи включали кількісну обробку результатів, обчислення відсоткових співвідношень та узагальнення отриманих даних. Емпіричну вибірку становили 50 студентів гуманітарно-педагогічного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України.

Теоретичне значення дослідження полягає у поглибленні наукових уявлень про соціальні механізми адаптації студентів-першокурсників та уточненні ролі соціальних умов освітнього середовища у формуванні адаптивної поведінки.

Практична значущість роботи полягає у можливості використання отриманих результатів для вдосконалення системи соціального супроводу студентів, розроблення програм адаптації першокурсників, а також у діяльності кураторів академічних груп, психологічних служб та адміністрації закладів вищої освіти.

Структура бакалаврської роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, додатків, списку використаних джерел. Робота містить 80 сторінок друкованого тексту, 3 таблиці, 2 рисунки та додатки. Перелік використаних літературних джерел нараховує 61 найменування.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ АДАПТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ СТУДЕНТІВ- ПЕРШОКУРСНИКІВ

1.1. Сутність поняття соціальних умов у контексті освітнього середовища

Актуалізація проблеми соціальних умов у контексті освітнього середовища зумовлена трансформаціями сучасної вищої освіти та зростанням ролі соціальних чинників у розвитку особистості студента. Освітнє середовище розглядається не лише як організаційно визначений простір навчання, а як складна соціальна система, у межах якої відбувається становлення, соціалізація та професійне самовизначення здобувачів вищої освіти. У цьому контексті соціальні умови набувають особливого значення, оскільки вони визначають характер взаємодії учасників освітнього процесу, рівень соціальної включеності та можливості особистісного розвитку. Розуміння сутності соціальних умов дозволяє глибше осмислити механізми впливу освітнього середовища на формування ціннісних орієнтацій і поведінкових моделей студентської молоді. Соціальні умови охоплюють систему міжособистісних відносин, соціальних норм, ролей і очікувань, що регулюють освітню діяльність. Вони формуються в процесі спільної навчальної та позанавчальної діяльності й відображають специфіку соціокультурного контексту закладу вищої освіти. У зв'язку з цим постає необхідність наукового аналізу поняття та сутності соціальних умов у контексті освітнього середовища.

У контексті підходів, представлених О. Б. Петренко, соціальні умови доцільно розглядати як системний компонент освітнього середовища, що визначає характер і спрямованість розвитку особистості студента. Соціальні умови постають не як сукупність зовнішніх обставин, а як інтегрована система взаємин, норм і цінностей, що регулює освітню діяльність. Вони формуються

в процесі взаємодії студентів і викладачів, а також через інституційні правила і традиції закладу вищої освіти. Соціальні умови опосередковують доступ студента до освітніх ресурсів і можливостей самореалізації. Вони впливають на рівень академічної залученості, мотивації до навчання та професійного самовизначення. У цьому контексті соціальні умови виконують регулятивну і розвивальну функції. Таким чином, соціальні умови слід трактувати як внутрішній механізм функціонування освітнього середовища [39, с. 8–9].

Соціальні умови в освітньому середовищі також можуть розглядатися як чинник формування соціальної активності та суб'єктності студента. Вони визначають можливості участі студента у спільній діяльності, академічному самоврядуванні та комунікативних процесах. Через соціальні умови реалізується потенціал співпраці, взаємної підтримки та соціального партнерства. Освітнє середовище за таких умов створює простір для розвитку відповідальності та автономності. Соціальні умови сприяють формуванню навичок соціальної взаємодії і прийняття рішень. Вони також впливають на здатність студента адаптуватися до змінних вимог освітнього і професійного середовища. У результаті соціальні умови набувають значення ключового ресурсу розвитку особистості [39, с. 9–10].

У межах багаторівневої структури освітнього середовища соціальні умови проявляються на інституційному, груповому та індивідуальному рівнях. На інституційному рівні вони пов'язані з організаційною культурою, нормами академічної доброчесності та системою підтримки студентів. На груповому рівні соціальні умови визначають характер взаємодії в студентських колективах і навчальних групах. На індивідуальному рівні вони відображаються у суб'єктивному сприйнятті студентом освітнього середовища. Соціальні умови впливають на комфорт і відчуття безпеки в освітньому просторі. Вони визначають можливості самовираження та професійного зростання. Таким чином, соціальні умови доцільно розглядати як багатовимірний феномен освітнього середовища [39, с. 10–11].

Соціальні умови в контексті освітнього середовища виконують функцію узгодження освітніх цілей із соціокультурними запитами суспільства. Вони забезпечують зв'язок між індивідуальними потребами студента та вимогами майбутньої професійної діяльності. Освітнє середовище за таких умов сприяє формуванню соціальної зрілості та відповідальності. Соціальні умови визначають характер соціалізації студента в академічному просторі. Вони впливають на формування ціннісних орієнтацій і світоглядних установок. У цьому сенсі соціальні умови є чинником довготривалого впливу на особистісний розвиток. Отже, розгляд соціальних умов у контексті освітнього середовища дозволяє глибше осмислити механізми розвитку студентської молоді [39, с. 11–12].

У межах сучасних психолого-педагогічних підходів, представлених авторським колективом В. В. Байдика, Ю. П. Гопкала, І. О. Корнієнка, Н.В. Лунченка, Ю. А. Луценка, Р. А. Мороза, М. В. Саврасова, освітнє середовище розглядається як складова життєвого та соціального простору особистості, що визначає умови її навчання, розвитку і соціалізації. У такому розумінні соціальні умови постають ключовим чинником забезпечення безпеки освітнього середовища. Вони формуються через систему міжособистісних взаємин, норми академічної взаємодії та організацію спільної діяльності учасників освітнього процесу. Соціальні умови визначають рівень захищеності особистості від несприятливих соціальних впливів. У студентському середовищі це проявляється у відчутті прийняття, довіри та соціальної підтримки. Саме ці характеристики забезпечують можливість повноцінної участі студента в освітньому процесі. Таким чином, соціальні умови розглядаються як системна основа безпеки освітнього середовища [40, с. 5–8].

Авторський колектив наголошує, що соціальні умови освітнього середовища безпосередньо пов'язані з якістю соціальної взаємодії між його учасниками. Вони визначають характер комунікації, ступінь партнерства та рівень суб'єктності в освітньому процесі. Соціальні умови впливають на

формування емоційної стабільності та благополуччя студентів. За сприятливих умов освітнє середовище виконує підтримувальну та стабілізаційну функції, що особливо важливо в умовах соціальної нестабільності та підвищеного навантаження. Соціальні умови знижують ризики дезадаптації та соціальної ізоляції. У такій логіці освітнє середовище постає як ресурс розвитку і збереження психічного здоров'я студентської молоді [40, с. 8–9].

Соціальні умови освітнього середовища доцільно також розглядати як багаторівневу систему, що охоплює інституційний, груповий та індивідуальний рівні. На інституційному рівні вони пов'язані з організаційною культурою та нормативними засадами функціонування закладу вищої освіти. На груповому рівні соціальні умови проявляються через характер взаємодії в академічних групах і студентських спільнотах. На індивідуальному рівні вони відображаються у суб'єктивному переживанні безпеки та соціальної включеності. Сукупність цих рівнів формує загальну якість освітнього середовища. Соціальні умови забезпечують узгодження освітніх вимог із потребами особистісного розвитку. Отже, вони виступають інтегральним чинником ефективності освітнього середовища [40, с. 9–10].

Соціальні умови освітнього середовища доцільно розглядати як відкриту систему взаємодії, що формується під впливом соціальних викликів і суспільних змін. У колективній монографії Л. Й. Петришина та В.М. Степаненка освітній простір інтерпретується як середовище, у межах якого поєднуються соціальні, організаційні та комунікативні чинники розвитку особистості. Таке розуміння дозволяє розглядати освітнє середовище не лише як простір навчання, а як соціальний контекст життєдіяльності студентів. Соціальні умови визначають характер включеності здобувачів вищої освіти у спільну діяльність і систему соціальних зв'язків. Вони впливають на здатність студентів до адаптації в освітньому середовищі та підтримання стійкості. Соціальні умови формуються через норми взаємодії, рівень партнерства та якість соціального діалогу між учасниками освітнього

процесу. За умов соціальної нестабільності освітнє середовище виконує підтримувальну і компенсаторну функції [36, с. 101–104].

Розкриття поняття соціальних умов у контексті освітнього середовища вищої освіти передбачає розуміння того, що навчання студентів відбувається в соціально організованому просторі взаємодії, норм і очікувань. Зміст соціальних умов охоплює сукупність чинників, які визначають характер комунікації, правила співжиття академічної спільноти та способи включення здобувачів освіти у спільну діяльність. Визначальним у цьому підході є те, що соціальні умови не зводяться до формальних регламентів, а проявляються у реальних моделях взаємин і соціальній підтримці. Наявність стабільних соціальних зв'язків, зрозумілих норм і передбачуваних ролей знижує ризики дезадаптації в університетському середовищі. Водночас дефіцит таких умов породжує відчуття ізолюваності та знижує якість освітньої взаємодії. Соціальні умови виступають підґрунтям формування академічної культури, що регулює межі прийнятної поведінки й визначає стандарти взаємоповаги. У цьому значенні соціальні умови становлять одну з ключових характеристик освітнього середовища студентів як соціальної системи.

Важливість соціальних умов підсилюється тим, що університетське середовище перебуває під впливом суспільних змін, які змінюють вимоги до комунікації, співпраці та соціальної відповідальності. У дослідженні Г. Товканець акцентовано, що освітні трансформації зумовлюються демографічними, культурними й технологічними зрушеннями, які впливають і на соціальну організацію університетської освіти [Товканець Г., 2025, с. 83–85]. У таких умовах університет дедалі більше виконує функцію соціального інституту, що формує громадянську зрілість і культуру взаємодії. Соціальні умови проявляються через рівень довіри в академічних групах, готовність до партнерської взаємодії та здатність підтримувати педагогічний діалог. Вони також визначають, наскільки освітнє середовище сприяє розвитку соціальних компетентностей, відповідальності та командної роботи. Окремого значення набуває соціальна спрямованість університетської освіти, коли взаємодія

учасників процесу спирається на взаємні зобов'язання й етичні стандарти спільноти [48, с. 86–88]. Отже, соціальні умови доцільно тлумачити як механізм, що забезпечує соціальну якість освітнього середовища та його людський характер.

Зміст соціальних умов можна розкрити через їхні основні функції, які забезпечують цілісність освітнього середовища студентів. Регулятивна функція проявляється в упорядкуванні взаємодії через норми, правила та очікування, що визначають допустимі способи поведінки. Інтегративна функція забезпечує включення студентів у спільноту, формує відчуття приналежності та підтримує соціальну згуртованість. Розвивальна функція пов'язана з формуванням соціальних компетентностей, здатності до співпраці, відповідальності та конструктивного розв'язання конфліктів. Підтримувальна функція виявляється у доступності соціальної підтримки, що допомагає долати напруження навчального процесу і зберігати комфорт. У роботах Н. Лазаренко, присвячених тенденціям розвитку освітніх систем, підкреслюється динамічність освітніх змін, що потребує адаптації соціальних механізмів організації освітнього процесу [31, с. 12–15]. У результаті соціальні умови виступають не додатком до освітнього процесу, а інструментом його соціальної ефективності.

Цифровізація вищої освіти змінює структуру соціальних умов, оскільки частина взаємодії переноситься у цифрові комунікативні середовища й набуває нових правил і ризиків. Для студентського освітнього середовища це означає зміну каналів підтримки, темпу комунікації, способів формування групової згуртованості та контролю академічної доброчесності. У праці Н. Ничкало та Л. Лук'янової наголошується, що цифрова трансформація освіти пов'язана зі зміною соціальних практик взаємодії та потребує переосмислення ролі освіти в суспільстві [36, с. 2–6]. Отже, соціальні умови в цифровому вимірі визначають не лише технічну доступність навчання, а й рівень соціальної включеності студентів. Важливою стає здатність підтримувати якісні міжособистісні зв'язки в онлайн- і змішаних форматах,

зберігаючи довіру та взаємну відповідальність. Додаткового значення набувають правила онлайн-комунікації, культура зворотного зв'язку та профілактика соціальної ізоляції. У цьому контексті соціальні умови можна трактувати як комплекс соціально-нормативних і комунікативних механізмів, які забезпечують життєздатність освітнього середовища в цифрову добу.

Багаторівневість соціальних умов дозволяє розглядати їх на інституційному, груповому й індивідуальному рівнях, що забезпечує повніший аналіз студентського освітнього середовища. Інституційний рівень відображає організаційну культуру, прийняті стандарти взаємодії та правила академічної етики, що задають рамки для всіх учасників. Груповий рівень пов'язаний із соціальним кліматом академічних груп, рівнем згуртованості та здатністю до кооперації в навчальній діяльності. Індивідуальний рівень проявляється у переживанні студентом прийняття, підтримки та можливості впливати на події освітнього життя. Соціальні умови на всіх рівнях визначають, чи стає освітнє середовище ресурсом розвитку, чи перетворюється на джерело соціального тиску й відчуження. У цьому зв'язку доречним є акцент Г. Товканець на необхідності змін не лише технологічного, а й міжособистісного аспекту університетської освіти, що прямо пов'язано з якістю соціальних умов [48, с. 90]. У підсумку соціальні умови в освітньому середовищі студентів слід трактувати як системний чинник, що визначає якість взаємодії, рівень соціальної включеності та можливості особистісного і професійного становлення.

Отже, соціальні умови в контексті освітнього середовища вищої освіти постають як системний і багатовимірний феномен, що визначає характер соціальної взаємодії, рівень соціальної включеності та можливості особистісного і професійного розвитку студентів. Вони формуються під впливом соціокультурних, організаційних і міжособистісних чинників та відображають специфіку функціонування університетського середовища. Соціальні умови виконують регулятивну, інтегративну, розвивальну й підтримувальну функції, забезпечуючи узгодження індивідуальних потреб

здобувачів освіти з вимогами освітнього процесу. Багаторівнева структура соціальних умов охоплює інституційний, груповий та індивідуальний рівні, що зумовлює цілісність і динамічність освітнього середовища. Якість соціальних умов безпосередньо впливає на комфорт, соціальну активність і суб'єктність студентської молоді. У сучасних умовах трансформації вищої освіти соціальні умови набувають особливої значущості як чинник адаптації та стійкості освітнього середовища. Таким чином, осмислення сутності соціальних умов дозволяє глибше зрозуміти механізми впливу освітнього середовища на розвиток особистості студента.

1.2. Особливості адаптації у студентському віці

Студентський вік у наукових дослідженнях розглядається як особливий період онтогенезу, пов'язаний із глибинними трансформаціями особистісної структури, соціальних ролей і способів взаємодії з освітнім середовищем. У працях О. П. Сергєєнкової, О. А. Столярчук та О. П. Коханової студентський період осмислюється як етап інтенсивного розвитку самосвідомості, формування рефлексивних механізмів і переосмислення системи цінностей, що безпосередньо впливає на характер адаптаційних процесів [41, с. 214–219]. Соціальна адаптація в цьому віці не зводиться до простого пристосування до навчальних вимог, а охоплює складну систему інтеграції особистості в академічне, професійне та соціальне середовище. Динаміка адаптації зумовлюється поєднанням внутрішніх ресурсів студента та зовнішніх умов освітнього простору. Зміна соціального статусу, зростання автономії та відповідальності формують нові вимоги до психологічної стійкості. У межах цього процесу актуалізуються механізми саморегуляції, емоційного контролю та когнітивної гнучкості. Саме тому адаптація в студентському віці постає як багатовимірний феномен, що має довготривалі наслідки для професійного та особистісного становлення.

У дослідженнях М. Гриньової та А. Ткаченко студентський вік описується як період загострення суперечностей між потребою в самостійності та необхідністю відповідати інституційним нормам освітнього середовища [15, с. 67–69]. Адаптація пов'язується з процесом узгодження індивідуальних очікувань із вимогами соціального простору закладу вищої освіти. Психологічна напруга, що супроводжує цей процес, зумовлює варіативність адаптаційних стратегій, серед яких простежуються як конструктивні, так і дезадаптивні форми реагування. Взаємодія з викладачами та студентською спільнотою набуває визначального значення для формування відчуття належності до академічного середовища. Соціальні контакти виконують функцію підтримки та водночас стають джерелом нових викликів. Адаптаційний процес у студентському віці розгортається нерівномірно та має індивідуально зумовлений характер. Порушення цього процесу може призводити до зниження навчальної мотивації та емоційного виснаження. У науковому дискурсі підкреслюється значущість соціального контексту як чинника, що або посилює, або ускладнює адаптацію.

Проблематика адаптації студентів до умов навчання детально аналізується М. Дідух, який розглядає цей процес як поєднання академічної, соціальної та особистісної складових [22, с. 62–65]. Адаптація охоплює не лише засвоєння навчальних програм, а й формування здатності до ефективної взаємодії з освітньою інституцією як соціальною системою. Студент стикається з необхідністю опанування нових форм організації часу, способів самостійної роботи та відповідальності за результати навчання. Готовність до цих змін формується поступово та залежить від попереднього досвіду соціалізації. У працях зазначається, що недостатня сформованість адаптаційних механізмів ускладнює інтеграцію в освітній простір. Водночас успішна адаптація сприяє розвитку самостійності та професійної ідентичності. Соціальний аспект адаптації набуває особливої ваги в умовах підвищеного навантаження та стресогенних факторів. Дослідницький акцент робиться на необхідності цілісного підходу до вивчення адаптації як динамічного процесу.

Адаптація студентів-першокурсників розглядається Т. В. Йопою як критичний етап входження в нове соціально-освітнє середовище, що супроводжується значними змінами у структурі діяльності та міжособистісних відносин [24, с. 18–21]. Початковий період навчання характеризується високим рівнем невизначеності та емоційної напруги, що впливає на формування навчальної мотивації. Адаптаційні труднощі виявляються у зниженні концентрації уваги, тривожності та нестабільності емоційних станів. Соціальна підтримка на цьому етапі відіграє значущу роль у стабілізації психоемоційного стану студентів. Взаємодія з академічною групою формує відчуття соціальної підтримки та зменшує ізолюваність. Поступове прийняття норм і цінностей освітнього середовища сприяє зростанню впевненості у власних можливостях. Адаптація першокурсників постає як процес, у якому поєднуються когнітивні, емоційні та поведінкові компоненти. Рівень успішності цього процесу визначає подальшу траєкторію навчальної та професійної діяльності.

Соціальний вимір адаптації студентської молоді поглиблюється в дослідженнях С. Шевченко та І. Денисова, які аналізують зв'язок між адаптаційними труднощами та проявами асоціальної поведінки [55, с. 93–95]. Недостатня інтеграція в соціальне середовище закладу вищої освіти може спричиняти фрустрацію та зниження самоконтролю. Адаптаційні порушення розглядаються як фактор ризику формування девіантних форм поведінки. Соціальна підтримка та позитивний мікроклімат в академічному середовищі знижують імовірність таких проявів. Адаптація пов'язується з формуванням адекватної самооцінки та прийняттям соціальних норм. У студентському віці особливо гостро проявляється потреба у визнанні та приналежності до групи. Відсутність задоволення цих потреб ускладнює процес адаптації. Таким чином, адаптація виступає умовою не лише успішного навчання, а й соціальної стабільності особистості.

Актуалізація проблеми адаптації студентської молоді суттєво посилилася в умовах воєнного стану, що зумовило трансформацію звичних

механізмів пристосування. Л. В. Гула у своїх дослідженнях аналізує адаптацію студентів як процес, що відбувається в ситуації тривалої нестабільності, інформаційної перенасиченості та підвищеного рівня тривожності [17, с. 130–132]. Навчальна діяльність у таких умовах набуває фрагментарного характеру, що ускладнює формування цілісної навчальної мотивації. Соціальна адаптація втрачає лінійність і залежить від здатності особистості швидко перебудовувати когнітивні та емоційні стратегії. Військові загрози, вимушене переміщення та обмежений доступ до освітніх ресурсів формують додаткові бар'єри адаптації. Психологічне напруження впливає на концентрацію уваги та саморегуляцію поведінки. Адаптаційний процес у студентському віці за таких обставин потребує розширення компенсаторних механізмів. Науковий аналіз засвідчує необхідність розглядати адаптацію як процес, що функціонує в умовах постійного ризику та невизначеності.

Соціальний вимір адаптації в умовах війни розкривається в працях О.Г. Угрин та Р. С. Южеки, які зосереджують увагу на збереженні емоційної стабільності студентської молоді [50, с. 44–47]. Дослідники акцентують на зміні пріоритетів студентів, коли освітні цілі поєднуються з потребою у безпеці. Адаптація в цих умовах охоплює не лише навчальну діяльність, а й підтримання внутрішнього відчуття контролю над життєвими подіями. Значущу роль відіграє підтримка з боку викладачів і академічної спільноти. Соціальні зв'язки виконують стабілізувальну функцію та знижують інтенсивність стресових переживань. Формування почуття значущості та залученості до спільної діяльності сприяє збереженню мотивації. Адаптація студентів за таких умов розгортається як процес пошуку балансу між навчальними вимогами та ресурсом. Соціальна підтримка постає як необхідна складова освітнього середовища.

Особливу увагу в наукових дослідженнях приділено інформаційному навантаженню як чиннику, що впливає на адаптацію студентів у період воєнного стану. Ю. М. Красілова та Н. Ю. Максимова аналізують інформаційне перевантаження як джерело хронічної втоми та емоційного

виснаження [29, с. 122–124]. Потік тривожної інформації знижує здатність до концентрації та ускладнює когнітивну обробку навчального матеріалу. Адаптація в таких умовах залежить від сформованості навичок інформаційної гігієни та дистанціювання. Студентська молодь змушена поєднувати навчальну діяльність із постійним моніторингом безпекової ситуації, що призводить до фрагментації уваги та зниження ефективності навчання. Соціальна адаптація потребує розвитку здатності до вибіркового сприйняття інформації. У науковому дискурсі підкреслюється важливість формування навичок критичного мислення. Адаптація розглядається як процес активного управління психічними ресурсами в умовах інформаційного тиску.

Розширюючи аналіз адаптаційних процесів, Ю. Красілова, Р. Пракапас та І. Коломицева звертають увагу на зміну структури навчальної мотивації студентів у період воєнного стану [30, 84–86]. Освітня діяльність часто поєднується з волонтерською активністю та допомогою родині, що змінює ієрархію життєвих цілей. Адаптація в цьому контексті виявляється через гнучкість мотиваційної сфери. Студенти демонструють здатність переорієнтовуватися на короткострокові навчальні завдання. Соціальна адаптація набуває рис ситуативності та нестабільності. Підтримка з боку освітніх інституцій сприяє збереженню навчальної активності. Значущим чинником виступає можливість індивідуалізації освітнього процесу. Адаптаційний процес виявляється тісно пов'язаним із соціальною відповідальністю студентської молоді. Науковий аналіз демонструє складність поєднання навчальних і соціальних ролей у кризових умовах.

Адаптація внутрішньо переміщених студентів розглядається як окремий аспект соціального феномена студентського віку. Р. В. Гула та С. О. Лукомська наголошують на багаторівневому характері цього процесу, що охоплює зміну соціального середовища, освітніх умов та міжособистісних зв'язків [18, с. 80–83]. Втрата звичних соціальних контактів посилює відчуття ізоляваності. Адаптація супроводжується потребою у відновленні почуття безпеки та стабільності. Соціальна підтримка сприяє зниженню рівня тривожності та

відновленню навчальної мотивації. Інтеграція в нове академічне середовище потребує часу та ресурсів. Формування нових соціальних зв'язків відіграє компенсаторну роль. Адаптація внутрішньо переміщених студентів характеризується підвищеною вразливістю до стресових чинників. У науковому полі підкреслюється необхідність створення спеціалізованих програм підтримки.

Механізми адаптації студентів у кризових умовах розглядаються також через призму копінг-стратегій. В. М. Іванов, О. В. Кучмєєва та Б. В. Ніколаєв аналізують способи подолання стресу як важливий ресурс адаптації в умовах воєнного конфлікту [25, с. 115–118]. Активні копінг-стратегії пов'язані з вищим рівнем стійкості. Пасивні форми реагування ускладнюють процес адаптації та знижують навчальну продуктивність. Адаптація в студентському віці залежить від здатності мобілізувати внутрішні ресурси. Соціальна підтримка посилює ефективність адаптивних стратегій. Формування навичок емоційної регуляції виступає умовою збереження психічного здоров'я. У науковому дискурсі підкреслюється значущість розвитку усвідомлених форм подолання стресу. Адаптація розглядається як результат взаємодії особистісних і соціальних чинників.

Зарубіжні дослідження студентської адаптації в умовах глобальних криз доповнюють вітчизняний науковий дискурс і дозволяють розширити розуміння універсальних закономірностей цього процесу. К. Stockinger, R. Rinas та M. Daumiller розглядають адаптацію студентів як багатовимірний процес, що поєднує емоційну регуляцію, когнітивну гнучкість та навчальні досягнення [61]. Особливу увагу дослідники приділяють ролі емоцій у підтриманні академічної активності в умовах невизначеності. Негативні емоційні стани здатні знижувати залученість до навчання та ускладнювати процес саморегуляції. Водночас адаптивна поведінка формується за умови розвитку позитивних емоцій, пов'язаних із відчуттям компетентності та контролю. Адаптація студентів у кризових умовах розглядається як результат постійної взаємодії особистісних ресурсів і вимог освітнього середовища.

Навчальні досягнення виступають не лише показником академічної успішності, а й індикатором ефективності адаптаційних механізмів. Наукові висновки підкреслюють значущість підтримки емоційного благополуччя студентів. Адаптація постає як процес, що потребує цілеспрямованого педагогічного та соціального супроводу.

Узагальнення підходів до аналізу адаптації студентської молоді дозволяє розглядати цей феномен як складну систему взаємопов'язаних компонентів. О. П. Сергєєнкова, О. А. Столярчук та О. П. Коханова підкреслюють вікову зумовленість адаптаційних процесів, пов'язану з переходом до ранньої дорослості [41, с. 214–217]. Студентський вік характеризується інтенсивним формуванням самосвідомості, життєвих цілей і професійної ідентичності. Адаптація в цей період поєднує соціальні, та когнітивні зміни. Навчальна діяльність виступає провідною сферою самореалізації. Порушення адаптаційних процесів може призводити до зниження академічної мотивації та психологічного благополуччя. Соціальна адаптація тісно пов'язана зі здатністю будувати міжособистісні взаємини. У науковому аналізі наголошується на значущості підтримки автономії студента. Адаптація розглядається як умова гармонійного розвитку особистості.

Важливим аспектом соціальної адаптації студентів залишається інтеграція в академічне середовище закладу вищої освіти. Т. В. Богдан та С.Г. Харенко аналізують процес адаптації першокурсників як етап входження до нової системи соціальних ролей і норм [3, с. 67–69]. Навчальне середовище вимагає від студента самостійності, відповідальності та нових форм організації діяльності. Адаптація супроводжується перебудовою навчальних стратегій і стилів спілкування. Соціальні контакти з одногрупниками та викладачами сприяють зниженню напруження. Формування відчуття приналежності до академічної спільноти підтримує мотивацію до навчання. Адаптація пов'язана з прийняттям нових вимог і правил. Дослідники

підкреслюють роль освітнього середовища у підтримці адаптивної поведінки. Адаптація постає як взаємний процес змін студента і середовища.

Аналіз наукових підходів дозволяє розглядати адаптацію у студентському віці як соціальний феномен, що формується під впливом вікових, особистісних і соціальних чинників. Адаптаційний процес охоплює емоційну регуляцію, мотиваційну сферу, когнітивну гнучкість і здатність до соціальної інтеграції. Умови воєнного стану посилюють значущість адаптації як механізму збереження стійкості та навчальної активності. Соціальна адаптація студентів виявляється динамічною і залежить від підтримки освітнього середовища. Порушення адаптаційних механізмів негативно відображається на академічному функціонуванні. Водночас ефективна адаптація сприяє збереженню особистісного потенціалу. Теоретичний аналіз створює підґрунтя для детального вивчення специфіки адаптаційної поведінки на початковому етапі навчання у закладі вищої освіти.

Усвідомлення адаптації як багатовимірного соціального процесу зумовлює необхідність зосередження уваги на найбільш уразливій категорії студентської молоді. Першокурсники стикаються з комплексом нових вимог, що охоплюють навчальну діяльність, соціальні взаємини та особистісне самовизначення. Саме на цьому етапі відбувається активне формування адаптивної поведінки, яка визначає подальшу успішність навчання. Особливості цього процесу потребують окремого аналізу з урахуванням специфіки освітнього середовища закладу вищої освіти, що зумовлює перехід до розгляду особливостей формування адаптивної поведінки першокурсників у ЗВО.

1.3. Соціальна адаптація студентів-першокурсників до освітнього середовища закладу вищої освіти

Формування адаптивної поведінки першокурсників у закладі вищої освіти пов'язане з переходом від шкільного до університетського способу

організації навчальної та соціальної діяльності. М. Гриньова та А. Ткаченко розглядають цей період як етап підвищеної чутливості до соціальних змін, що зумовлюється перебудовою системи міжособистісних відносин і навчальних вимог [15, с. 67–69]. Першокурсники стикаються з необхідністю самостійного планування часу та відповідальності за результати навчання. Адаптивна поведінка формується через поступове засвоєння нових норм академічної культури. Соціальне середовище університету виступає простором інтенсивної соціалізації. Порушення цього процесу ускладнює інтеграцію в студентську спільноту. Адаптаційні труднощі проявляються у зниженні навчальної мотивації та емоційній напруженості. Формування адаптивної поведінки відбувається в умовах поєднання зовнішніх вимог і внутрішніх ресурсів. Соціальні чинники визначають темп і якість цього процесу.

Вимір адаптивної поведінки першокурсників розкривається через здатність до саморегуляції та подолання навчального стресу. О.П. Сергеєнкова, О. А. Столярчук та О. П. Коханова аналізують ранню дорослість як період формування відповідальності та автономії особистості [41, с. 219–222]. В умовах навчання у ЗВО першокурсники змушені швидко адаптуватися до нових форм контролю знань. Адаптивна поведінка пов'язана з розвитком навичок емоційної регуляції. Високий рівень тривожності може гальмувати процес навчальної адаптації. Соціальна стійкість сприяє збереженню навчальної активності. Самооцінка виступає важливим регулятором поведінки. Адаптаційний процес залежить від сформованості внутрішньої мотивації. Поступове прийняття нових умов сприяє стабілізації психоемоційного стану.

Соціальна складова адаптивної поведінки першокурсників формується через включення в академічні та неформальні студентські групи. Т. В. Богдан і С. Г. Харенко підкреслюють роль міжособистісної взаємодії у зниженні відчуття ізольованості на початковому етапі навчання [3, с. 68–70]. Налагодження контактів з одногрупниками підтримує емоційний комфорт. Викладач виступає значущою фігурою соціальної підтримки. Адаптивна

поведінка розвивається за умов позитивного зворотного зв'язку. Відчуття приналежності до студентської спільноти сприяє зростанню впевненості. Соціальна взаємодія виконує компенсаторну функцію в умовах навчального навантаження. Першокурсники поступово засвоюють правила академічної комунікації. Соціальні норми університету стають орієнтиром поведінки. Адаптація набуває стабільнішого характеру зі зростанням соціального досвіду.

Особливу складність процес формування адаптивної поведінки першокурсників набуває в умовах воєнного стану. Л. В. Гула розглядає адаптацію студентів як процес, що розгортається в ситуації підвищеної тривожності та нестабільності [17, с. 131–133]. Першокурсники змушені поєднувати навчання з реагуванням на загрози безпеці. Це посилює емоційне навантаження та ускладнює навчальну діяльність. Адаптивна поведінка формується через пошук нових стратегій саморегуляції. Гнучкість навчальних форм підтримує залученість до освітнього процесу. Психологічна підтримка з боку закладу вищої освіти сприяє стабілізації поведінкових реакцій. Навчальна мотивація зазнає змін під впливом зовнішніх обставин. Формування адаптивної поведінки залежить від доступності ресурсів підтримки. Соціальний супровід набуває особливої значущості.

Інформаційне середовище відіграє помітну роль у формуванні адаптивної поведінки першокурсників. Ю. М. Красілова та Н. Ю. Максимова аналізують інформаційне перевантаження як чинник, що ускладнює психічну адаптацію молоді [30, с. 123–125]. Надмірна кількість тривожних повідомлень посилює емоційну нестабільність. Адаптивна поведінка передбачає розвиток навичок селективного сприйняття інформації. Когнітивна перевтома негативно позначається на навчальній ефективності. Першокурсники потребують формування навичок інформаційної саморегуляції. Освітнє середовище може виконувати коригувальну функцію. Психологічна грамотність сприяє зниженню дезадаптаційних проявів. Формування

адаптивної поведінки відбувається за умови усвідомленого ставлення до інформаційних потоків.

Поведінкові стратегії адаптації першокурсників тісно пов'язані зі способами подолання стресу. В. М. Іванов, О. В. Кучмеева та Б. В. Ніколаєв підкреслюють значущість активних копінг-стратегій у збереженні рівноваги [25, с. 116–119]. Орієнтація на розв'язання проблем сприяє підвищенню навчальної результативності. Пасивні стратегії пов'язані з підвищеним ризиком дезадаптації. Адаптивна поведінка формується через усвідомлення власних ресурсів. Підтримка з боку значущих осіб посилює ефективність копінгу. Першокурсники поступово навчаються управляти емоційними реакціями. Навчальний досвід стає джерелом особистісного зростання. Формування адаптивної поведінки має поетапний характер. Психологічна стійкість визначає успішність цього процесу.

Важливим чинником формування адаптивної поведінки першокурсників виступає становлення професійної ідентичності, що розгортається паралельно з навчальною адаптацією. А. Перун аналізує професійне самовизначення студентів як процес, що безпосередньо впливає на рівень внутрішньої стабільності та впевненості у власних діях [38, с. 41–44]. Першокурсники нерідко стикаються з розбіжністю між очікуваннями та реальними вимогами освітнього середовища. Адаптивна поведінка виявляється через здатність коригувати власні цілі та навчальні стратегії. Усвідомлення обраної професійної траєкторії сприяє зниженню тривожності. Професійна ідентичність виконує стабілізувальну функцію в умовах невизначеності. Навчальна діяльність набуває особистісного сенсу. Формування адаптивної поведінки пов'язане з розвитком рефлексії. Першокурсники поступово інтегрують професійні цінності у власну систему орієнтацій. Цей процес впливає на якість соціальної адаптації.

Значущу роль у формуванні адаптивної поведінки відіграє організація освітнього середовища закладу вищої освіти. Т. М. Титаренко, Т. О. Ларіна та М. О. Нагірняк підкреслюють, що підтримувальне середовище сприяє

збереженню рівноваги молоді в умовах воєнного часу [46, с. 87–90]. Чітка структура навчального процесу знижує рівень невизначеності. Прогнозованість вимог сприяє формуванню відчуття контролю. Адаптивна поведінка формується за умов доступності соціальної підтримки. Комунікація з викладачами виконує регулятивну функцію. Освітнє середовище може компенсувати дефіцит зовнішньої стабільності. Першокурсники гостро реагують на порушення організаційної чіткості. Підтримка автономії сприяє розвитку відповідальності. Формування адаптивної поведінки залежить від узгодженості інституційних вимог і можливостей студентів.

Соціальна адаптація першокурсників також пов'язана з розвитком групової динаміки в академічних групах. М. Дідух розглядає входження до студентського колективу як процес поступового засвоєння групових норм і ролей [22, с. 63–65]. Групова підтримка знижує інтенсивність адаптаційного напруження. Взаємодія в академічній групі сприяє формуванню навичок співпраці. Адаптивна поведінка виявляється через здатність узгоджувати власні дії з очікуваннями групи. Соціальні конфлікти можуть ускладнювати адаптацію. Позитивний соціальний клімат підтримує навчальну активність. Першокурсники поступово опановують соціальні ролі студента. Групова ідентичність сприяє відчуттю приналежності. Адаптаційний процес набуває стабільності з формуванням згуртованості колективу.

Узагальнюючи, формування адаптивної поведінки першокурсників у закладі вищої освіти постає як складний соціальний процес, зумовлений поєднанням вікових, особистісних і соціальних чинників. Початковий етап навчання характеризується підвищеною вразливістю до змін освітнього середовища. Адаптивна поведінка розгортається через розвиток саморегуляції, соціальної інтеграції та навчальної мотивації. Умови воєнного стану посилюють значущість соціальної підтримки та організаційної стабільності освітнього процесу. Формування адаптивної поведінки залежить від ефективності соціальних взаємодій у студентській групі. Професійна ідентичність виступає важливим стабілізуювальним ресурсом. Інформаційне

середовище впливає на поведінкові стратегії першокурсників. Теоретичний аналіз створює підґрунтя для подальшого емпіричного дослідження особливостей адаптації студентів на початковому етапі навчання.

Соціальна адаптація студентів-першокурсників до освітнього середовища закладу вищої освіти характеризується низкою специфічних особливостей, що відображають складність і багатовимірність цього процесу, зокрема:

1. перебудова соціальних ролей та формування нової ідентичності студента, що передбачає перехід від статусу школяра до самостійного суб'єкта освітньої діяльності, здатного приймати рішення та нести відповідальність за результати власного навчання;
2. інтеграція у нове соціальне середовище, яка проявляється у встановленні міжособистісних контактів, формуванні системи взаємин у студентському колективі та адаптації до нових норм і правил академічної взаємодії;
3. розвиток механізмів саморегуляції та подолання адаптаційних труднощів, що включає формування здатності до організації навчальної діяльності, управління емоційними станами та ефективного реагування на нові вимоги освітнього середовища.

Отже, соціальна адаптація студентів-першокурсників є складним і динамічним процесом, що охоплює перебудову соціальних ролей, інтеграцію у нове освітнє середовище та розвиток механізмів саморегуляції. Успішність цього процесу значною мірою визначається здатністю студентів встановлювати ефективні міжособистісні взаємини, приймати нові вимоги навчальної діяльності та формувати конструктивні стратегії поведінки. Сформованість адаптивної поведінки виступає важливою передумовою ефективного функціонування студента у системі вищої освіти та його подальшого особистісного і професійного розвитку.

Висновки до першого розділу

У першому розділі здійснено теоретичне осмислення соціальних умов формування адаптивної поведінки студентів-першокурсників у контексті сучасного освітнього середовища. Аналіз наукових підходів дозволив розкрити соціальні умови як сукупність організаційних, міжособистісних, культурних і соціальних чинників, що визначають характер взаємодії студента з освітнім простором закладу вищої освіти. Освітнє середовище постає не лише як система навчальних вимог, а як соціальний простір, у межах якого відбувається інтенсивна соціалізація, формування ціннісних орієнтацій і моделей поведінки. Соціальні умови навчання впливають на рівень включеності студента в академічну спільноту, його мотиваційну сферу та здатність до саморегуляції. Теоретичний аналіз засвідчив, що характер освітнього середовища може як сприяти адаптації, так і ускладнювати її за наявності організаційної нестабільності або дефіциту соціальної підтримки.

Під соціальними умовами в освітньому середовищі ми розуміємо сукупність об'єктивних і суб'єктивних чинників, що визначають характер взаємодії учасників освітнього процесу та впливають на особливості формування особистості студента у процесі навчання. До таких умов належать організація освітнього простору, соціальний клімат у студентському колективі, характер міжособистісних взаємин, рівень педагогічної підтримки, а також можливості для соціальної активності та самореалізації студентів. Соціальні умови відображають не лише зовнішні характеристики освітнього середовища, але й індивідуальне сприйняття студентами цих умов, що визначає рівень їхньої залученості у навчальний процес та ефективність адаптації до нього.

У межах розгляду адаптації у студентському віці як соціального феномена встановлено її багатовимірний і динамічний характер. Адаптація студентської молоді охоплює емоційні, когнітивні, мотиваційні та поведінкові компоненти, що формуються у процесі взаємодії з новими навчальними й

соціальними вимогами. Особливу увагу приділено впливу кризових умов, зокрема воєнного стану, які посилюють напруженість адаптаційних процесів і зумовлюють необхідність мобілізації додаткових ресурсів. Адаптаційний процес у студентському віці розглядається як умова збереження психічного благополуччя та навчальної ефективності.

Аналіз особливостей формування адаптивної поведінки першокурсників дозволив виокремити цей етап як найбільш уразливий у структурі студентського розвитку. Початковий період навчання у закладі вищої освіти характеризується різкою зміною соціальних ролей, зростанням вимог до самостійності та відповідальності, необхідністю інтеграції в нову академічну спільноту. Адаптивна поведінка першокурсників формується через поєднання індивідуальних ресурсів особистості та соціальних впливів освітнього середовища. Встановлено, що ефективність цього процесу значною мірою залежить від організації навчального процесу, міжособистісного клімату в академічних групах і наявності соціального супроводу. Отримані теоретичні узагальнення створюють концептуальне підґрунтя для подальшого емпіричного дослідження соціальних умов формування адаптивної поведінки студентів-першокурсників.

РОЗДІЛ 2. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ АДАПТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ

2.1. Сприятливе соціальне середовище закладу освіти

За результатами наукового пошуку встановлено, що формування адаптивної поведінки студентів-першокурсників зумовлюється сукупністю соціально-психологічних чинників освітнього середовища. Дідух М. акцентує увагу на визначальній ролі соціального контексту навчання у процесі пристосування особистості до нових умов [Дідух М., с. 62–65], тоді як Йопя Т.В. підкреслює значення початкового етапу навчання як періоду найбільшої вразливості до впливу зовнішніх умов [Йопя Т. В., с. 18–21]. У дослідженнях Богдан Т. В. і Харенко С. Г. обґрунтовується важливість міжособистісної взаємодії та соціально-психологічного клімату у студентському середовищі як ресурсу адаптації [Богдан Т. В., Харенко С. Г., с. 67–69]. Гула Л. В. доводить, що організація освітнього процесу та характер педагогічної взаємодії виступають ключовими детермінантами адаптаційних процесів студентів [Гула Л. В., с. 130–132], а Угрин О. Г. і Южека Р. С. наголошують на значенні психологічної підтримки та створення сприятливих умов для збереження навчальної мотивації [Угрин О. Г., Южека Р. С., с. 44–47]. Водночас Красілова Ю. М. і Максимова Н. Ю. звертають увагу на вплив соціальних умов, зокрема інформаційного навантаження, на стан адаптації особистості [Красілова Ю. М., Максимова Н. Ю., с. 122–124], тоді як Красілова Ю., Пракапас Р., Коломицева І. підкреслюють необхідність комплексного підходу до організації освітнього середовища в умовах сучасних соціальних викликів [Красілова Ю., Пракапас Р., Коломицева І., с. 84–86]. Узагальнення зазначених наукових підходів дозволило виокремити такі основні умови формування адаптивної поведінки студентів-першокурсників: 1) створення сприятливого соціального середовища закладу

освіти; 2) соціальна підтримка студентів першокурсників; 3) активне включення здобувачів у студентське середовище.

Функціонування сприятливого соціального середовища закладу вищої освіти як ключової умови формування адаптивної поведінки студентів-першокурсників визначається комплексом взаємопов'язаних соціально-психологічних чинників, що забезпечують процес інтеграції особистості у нову освітню реальність. Освітнє середовище постає не лише як сукупність організаційно-педагогічних умов, а як динамічна система міжособистісних взаємодій, норм, цінностей і соціальних очікувань, у межах якої відбувається становлення студента як суб'єкта навчальної діяльності. Петренко О. підкреслює, що освітнє середовище слід розглядати як багатовимірний простір соціалізації, де поєднуються когнітивні, емоційні та поведінкові аспекти розвитку особистості [39, с. 9]. Така позиція дозволяє інтерпретувати соціальне середовище університету як основу формування адаптивних стратегій поведінки, що забезпечують ефективне включення студента у нові соціальні ролі.

Сприятливість освітнього середовища значною мірою визначається рівнем психологічної безпеки, який забезпечує відчуття прийняття, підтримки та відсутності загрози для особистості. У матеріалах щодо формування психологічної безпеки освітнього простору наголошується, що відсутність соціального тиску, підтримка відкритої комунікації та створення умов для самовираження сприяють зниженню тривожності та формуванню довіри між учасниками освітнього процесу [40, с. 45]. Така характеристика середовища набуває особливої ваги для першокурсників, які перебувають у стані підвищеної невизначеності та потребують соціальної підтримки для подолання адаптаційних труднощів. Зниження рівня психологічного дискомфорту в освітньому середовищі безпосередньо корелює з підвищенням рівня адаптивності студентів, що підтверджується результатами досліджень адаптаційних процесів у студентському середовищі.

Дослідження особливостей адаптації першокурсників демонструють, що соціальна підтримка з боку одногрупників та викладачів виступає одним із провідних чинників успішної адаптації. Богдан Т. В. та Харенко С. Г. зазначають, що наявність позитивного мікроклімату в академічній групі сприяє формуванню відчуття належності до спільноти, що, у свою чергу, знижує рівень соціальної ізоляції та підвищує рівень емоційного комфорту [3, с. 68]. Взаємодія у студентському колективі формує соціальні зв'язки, які виконують функцію ресурсної підтримки в умовах нових навчальних і соціальних викликів. Відсутність таких зв'язків може призводити до дезадаптаційних проявів, що виявляються у зниженні навчальної мотивації та підвищенні рівня тривожності.

Особливого значення набуває вплив викладача як суб'єкта освітнього середовища, який не лише передає знання, а й формує соціально-психологічний клімат взаємодії. Орієнтація викладача на партнерську модель взаємодії, відкритість до діалогу та врахування індивідуальних особливостей студентів сприяють формуванню довірливих відносин і зменшенню бар'єрів у спілкуванні. Йопа Т. В. наголошує, що педагогічна підтримка на початковому етапі навчання відіграє визначальну роль у процесі адаптації студентів, оскільки сприяє формуванню позитивного ставлення до навчання та впевненості у власних можливостях [24, с. 20]. Така взаємодія створює передумови для розвитку внутрішньої мотивації та саморегуляції, що є важливими компонентами адаптивної поведінки.

У сучасних умовах трансформації освітнього простору, зумовлених цифровізацією та впливом воєнного стану, соціальне середовище закладу вищої освіти набуває нових характеристик. Бондар О. акцентує увагу на необхідності адаптації освітнього процесу до кризових умов, що передбачає гнучкість організаційних форм навчання, використання цифрових технологій та забезпечення психологічної підтримки студентів [5, с. 49]. Зміна формату навчання впливає на структуру соціальних взаємодій, зменшуючи безпосередні контакти та підвищуючи роль віртуальної комунікації. Така

трансформація вимагає формування нових адаптивних стратегій, пов'язаних із самостійною організацією діяльності та ефективною взаємодією в онлайн-середовищі.

Дослідження впливу інформаційного середовища на студентів свідчать про зростання когнітивного навантаження та необхідність розвитку навичок критичного мислення. Бушуєв С., Корчова Г., Красильник Ю., Руденко М., Козир Б. підкреслюють, що сучасне інформаційне середовище формує кліпове мислення, що впливає на способи сприйняття інформації та організацію навчальної діяльності [8, с. 80]. Така тенденція потребує врахування при формуванні освітнього середовища, оскільки вона впливає на адаптаційні процеси студентів, змінюючи їхні когнітивні стратегії та стилі навчання.

Умови воєнного стану значно ускладнюють процес адаптації студентської молоді, актуалізуючи проблеми психологічної стійкості та емоційного благополуччя. Титаренко Т. М., Ларіна Т. О., Нагірняк М. О. зазначають, що соціально-психологічна адаптація в умовах воєнного часу супроводжується підвищенням рівнем стресу та необхідністю мобілізації внутрішніх ресурсів особистості [46, с. 52]. В таких умовах роль освітнього середовища полягає у створенні підтримуючого простору, який сприяє стабілізації емоційного стану студентів та розвитку їхньої життєстійкості. Наявність системи психологічної допомоги, підтримка соціальних зв'язків та формування атмосфери довіри стають ключовими елементами сприятливого середовища.

Аналізуючи вплив соціального середовища на адаптивну поведінку, доцільно враховувати ресурсний підхід, який розглядає адаптацію як процес мобілізації внутрішніх і зовнішніх ресурсів особистості. Лукомська С. О. підкреслює, що ефективне подолання кризових ситуацій залежить від здатності особистості використовувати наявні ресурси та залучати соціальну підтримку [34, с. 192]. Освітнє середовище, яке забезпечує доступ до таких ресурсів, сприяє формуванню стійких адаптивних стратегій та розвитку особистісної автономії.

Сприятливе соціальне середовище також передбачає наявність чітких норм і правил взаємодії, які забезпечують структурованість освітнього процесу та знижують рівень невизначеності. Дідух М. наголошує, що чітка організація навчального процесу та зрозумілі вимоги сприяють зниженню тривожності студентів і полегшують процес адаптації [22, с. 64]. Передбачуваність освітнього середовища дозволяє студентам ефективніше планувати свою діяльність та формувати навички саморегуляції.

Отже, сприятливе соціальне середовище закладу вищої освіти постає як системоутворюючий чинник формування адаптивної поведінки студентів-першокурсників, який охоплює психологічну безпеку, соціальну підтримку, якість міжособистісних взаємодій, організаційну чіткість та ресурсне забезпечення. Його функціонування визначає ефективність процесу соціально-психологічної адаптації, сприяє формуванню стійких моделей поведінки та забезпечує інтеграцію студента у нове освітнє середовище.

2.2. Система соціальної підтримки студентів першокурсників

Система соціальної підтримки студентів-першокурсників у закладі вищої освіти постає як інтегрована багаторівнева структура, що забезпечує оптимальні умови для входження особистості у нове соціальне та освітнє середовище. Вона охоплює сукупність організаційних, психологічних, педагогічних та соціальних механізмів, спрямованих на зниження рівня адаптаційного напруження, формування почуття безпеки та розвиток здатності до ефективної взаємодії у студентському колективі. У межах сучасних підходів соціальна підтримка розглядається як динамічний процес взаємодії між суб'єктами освітнього середовища, який передбачає не лише надання допомоги, а й активізацію внутрішніх ресурсів особистості.

Функціонування системи соціальної підтримки передбачає залучення різних суб'єктів, серед яких особливу роль відіграють куратори академічних груп, викладачі, психологічна служба, адміністрація закладу освіти, а також

студентське самоврядування. Взаємодія цих суб'єктів забезпечує комплексний характер підтримки, що охоплює як академічну, так і соціально-психологічну сферу. Наявність чітко структурованої системи підтримки сприяє формуванню довіри до освітнього середовища та зменшенню рівня соціальної дезорієнтації у студентів-першокурсників.

Зміст соціальної підтримки реалізується через різні форми та напрями діяльності, що забезпечують адаптацію студентів до нових умов навчання. З метою систематизації основних компонентів системи соціальної підтримки студентів-першокурсників доцільно представити їх у вигляді узагальненої аналітичної таблиці (див. Табл 2.1).

Представлена структура дозволяє розглядати систему соціальної підтримки як цілісне утворення, у якому кожен компонент виконує специфічну функцію, проте всі вони взаємопов'язані між собою. Така інтеграція забезпечує комплексний вплив на процес адаптації студентів, сприяючи формуванню стійких моделей адаптивної поведінки. Взаємодія різних компонентів системи дозволяє одночасно впливати на когнітивну, емоційну та поведінкову сфери особистості, що забезпечує більш ефективний результат адаптаційного процесу.

Реалізація системи соціальної підтримки сприяє формуванню у студентів відчуття соціальної захищеності, що є важливою умовою їх успішної інтеграції у нове середовище. Поступове включення у соціальні взаємодії, розвиток комунікативних навичок та формування позитивного досвіду співпраці забезпечують зниження рівня дезадаптації та сприяють розвитку впевненості у власних можливостях. Одночасно підвищується рівень самостійності та відповідальності, що є важливими характеристиками адаптивної поведінки студентів-першокурсників.

Таблиця 2.1

**Система соціальної підтримки студентів-першокурсників у закладі
вищої освіти**

Компонент підтримки	Суб'єкти реалізації	Основні форми роботи	Зміст діяльності	Очікуваний результат	Індикатори ефективності
Соціально-адаптаційний	Куратор, студентське самоврядування	Ознайомчі зустрічі, адаптаційні заходи, наставництво	Інформування про правила ЗВО, формування групової згуртованості	Зниження соціальної дезорієнтації	Рівень включеності у групу, активність у заходах
Психологічний	Психологічна служба	Консультації, тренінги, діагностика	Підтримка емоційного стану, розвиток стресостійкості	Зниження тривожності, підвищення емоційного комфорту	Рівень емоційної стабільності, результати психодіагностики
Академічний	Викладачі, куратори	Індивідуальні консультації, тьюторинг	Допомога у засвоєнні навчального матеріалу, формування навчальних навичок	Підвищення успішності та навчальної мотивації	Академічні показники, відвідуваність занять
Комунікативний	Студентське середовище, куратор	Групові заходи, тренінги комунікації	Розвиток навичок міжособистісної взаємодії	Формування позитивного соціального клімату	Рівень задоволеності спілкуванням, кількість соціальних контактів
Інформаційний	Адміністрація, куратор	Інформаційні платформи, інструктажі	Забезпечення доступу до інформації про освітній процес	Зменшення невизначеності	Рівень обізнаності студентів
Соціально-побутовий	Адміністрація, соціальні служби	Консультації, матеріальна підтримка	Вирішення житлових та соціальних питань	Стабілізація умов життєдіяльності	Рівень задоволення умовами проживання
Мотиваційний	Викладачі, куратори	Заохочення, підтримка ініціатив	Формування позитивного ставлення до навчання	Підвищення внутрішньої мотивації	Рівень навчальної активності

Функціонування ефективної системи соціальної підтримки також сприяє профілактиці дезадаптаційних проявів, таких як соціальна ізоляція, зниження навчальної мотивації та емоційне виснаження. Наявність своєчасної підтримки дозволяє оперативно реагувати на труднощі, що виникають у процесі адаптації, та забезпечує умови для їх конструктивного подолання. У результаті формується цілісна система взаємодії, яка сприяє гармонійному розвитку особистості студента та його успішному функціонуванню в освітньому середовищі.

2.3. Активне включення здобувачів у студентське середовище

Активне включення здобувачів освіти у студентське середовище постає як один із ключових соціально-психологічних механізмів формування адаптивної поведінки студентів-першокурсників, що забезпечує їхню інтеграцію у нову систему соціальних відносин, норм і цінностей. Включення у студентське середовище передбачає не лише формальну участь у навчальному процесі, а й активну взаємодію в межах академічної спільноти, що сприяє розвитку соціальної компетентності, комунікативних навичок та почуття належності до групи. Гриньова М., Ткаченко А. підкреслюють, що студентський вік характеризується інтенсивним процесом соціалізації, який потребує включення особистості у нові соціальні ролі та взаємини [15, с. 68]. Відтак активність у соціальному середовищі виступає не лише наслідком адаптації, а й її важливою передумовою.

Рівень включеності студента у соціальне середовище безпосередньо пов'язаний із його здатністю до встановлення міжособистісних контактів та підтримання конструктивної взаємодії з оточенням. Богдан Т. В., Харенко С. Г. зазначають, що формування позитивних соціальних зв'язків у перші місяці навчання суттєво впливає на подальший перебіг адаптації та рівень задоволеності освітнім процесом [3, с. 69]. Соціальні контакти виконують функцію емоційної та інформаційної підтримки, що дозволяє студентам

ефективніше долати труднощі, пов'язані з новими вимогами навчання. Активна взаємодія у групі сприяє формуванню довіри та відкритості, що знижує рівень соціальної ізоляції.

Значущим чинником активного включення у студентське середовище виступає участь у позааудиторній діяльності, яка розширює соціальний простір взаємодії та створює умови для самореалізації особистості. Гула Л. В. наголошує, що залучення студентів до різних форм діяльності поза межами навчального процесу сприяє розвитку їхньої соціальної активності та формуванню адаптивних стратегій поведінки [17, с. 131]. Участь у студентських ініціативах, волонтерських проєктах та органах самоврядування дозволяє здобувачам освіти відчувати власну значущість у спільноті та розвинути відповідальність за результати спільної діяльності.

Умови сучасного освітнього середовища, зокрема в контексті воєнного стану, актуалізують необхідність посилення соціальної взаємодії як ресурсу адаптації. Титаренко Т. М., Ларіна Т. О., Нагірняк М. О. підкреслюють, що соціальна підтримка та включення у спільну діяльність сприяють зниженню рівня стресу та формуванню життєстійкості студентської молоді [46, с. 58]. В умовах підвищеної невизначеності саме соціальне середовище виступає стабілізуючим фактором, що забезпечує психологічну рівновагу та сприяє формуванню адаптивних моделей поведінки.

Активне включення у студентське середовище також пов'язане із розвитком внутрішньої мотивації до навчальної діяльності. Deci E. L., Ryan R. M. обґрунтовують, що задоволення базових психологічних потреб у належності, автономії та компетентності сприяє підвищенню мотивації та активності особистості [56, с. 183]. Соціальне середовище, яке забезпечує можливості для реалізації цих потреб, стимулює активну участь студентів у різних видах діяльності та сприяє формуванню стійкої адаптивної поведінки.

Включення у студентське середовище супроводжується формуванням нової соціальної ідентичності, що відображає процес прийняття ролі студента та інтеграції у академічну спільноту. Столярчук О. А. зазначає, що

переживання студентською молоддю кризи втрати почуття безпеки може бути подолане через активну участь у соціальному житті та формування стійких соціальних зв'язків [43, с. 80]. Такий процес сприяє розвитку впевненості у власних можливостях та формуванню позитивного ставлення до навчання. Активна участь у соціальному середовищі також сприяє розвитку навичок саморегуляції та організації власної діяльності. Залучення до колективних форм роботи, взаємодія з різними суб'єктами освітнього процесу та участь у спільних проєктах формують у студентів здатність до планування, відповідальності та прийняття рішень.

Узагальнення теоретичних положень дозволяє виокремити ключові аспекти активного включення студентів у соціальне середовище:

- інтенсивність міжособистісної взаємодії та сформованість соціальних зв'язків;
- рівень участі у позааудиторній та громадській діяльності;
- ступінь інтеграції у студентську спільноту та прийняття її норм і цінностей;
- розвиток внутрішньої мотивації та соціальної активності;
- сформованість навичок саморегуляції та відповідальності;
- здатність до використання соціальних ресурсів у процесі адаптації.

Комплексний характер зазначених аспектів свідчить про те, що активне включення у студентське середовище є системоутворюючим чинником, який визначає ефективність адаптації та сприяє гармонійному розвитку особистості студента в умовах закладу вищої освіти.

Висновки до другого розділу

У межах другого розділу здійснено теоретичне обґрунтування соціально-психологічних умов формування адаптивної поведінки студентів-першокурсників, що дозволило розкрити системний характер процесу

адаптації у сучасному освітньому середовищі закладу вищої освіти. Аналіз сприятливого соціального середовища засвідчив його визначальну роль як простору соціалізації, у межах якого відбувається інтеграція особистості у нові умови життєдіяльності, формування почуття безпеки, довіри та прийняття. Встановлено, що якість міжособистісних взаємодій, рівень психологічного комфорту та організаційна впорядкованість освітнього процесу створюють підґрунтя для ефективного входження студентів у нову соціальну реальність.

Дослідження системи соціальної підтримки дозволило визначити її як багаторівневу структуру, що об'єднує діяльність різних суб'єктів освітнього процесу та забезпечує комплексний вплив на процес адаптації. З'ясовано, що поєднання психологічної, академічної, соціальної та інформаційної підтримки сприяє зниженню рівня адаптаційного напруження, розвитку впевненості у власних можливостях та формуванню позитивного ставлення до навчальної діяльності. Системний характер підтримки забезпечує не лише реагування на труднощі, а й створення умов для їх попередження, що підвищує ефективність адаптаційного процесу.

Розгляд активного включення здобувачів освіти у студентське середовище дозволив обґрунтувати його як важливий механізм формування адаптивної поведінки, що забезпечує розвиток соціальної активності, комунікативної компетентності та почуття належності до академічної спільноти. Виявлено, що участь у різних формах соціальної взаємодії сприяє формуванню стійких соціальних зв'язків, розвитку самостійності та здатності до саморегуляції, що є ключовими характеристиками адаптивної поведінки.

Узагальнення результатів аналізу дозволяє констатувати, що соціальні умови формування адаптивної поведінки студентів-першокурсників мають комплексний характер і реалізуються через взаємодію сприятливого освітнього середовища, ефективної системи соціальної підтримки та активного включення студентів у соціальне життя закладу освіти.

РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ АДАПТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ

3.1. Організація емпіричного дослідження

Емпіричне дослідження соціальних умов формування адаптивної поведінки студентів-першокурсників спирається на комплексну методологічну основу, що поєднує педагогічні та соціологічні підходи до аналізу процесу адаптації у молодіжному середовищі. Сучасний науковий дискурс розглядає адаптацію студентської молоді як багатовимірний процес взаємодії особистості із соціальним середовищем закладу вищої освіти. О.П. Сергєєнкова, О. А. Столярчук та О. П. Коханова підкреслюють, що студентський вік характеризується інтенсивними психічними та соціальними трансформаціями, які обумовлюють підвищену чутливість особистості до змін середовища та потребу у формуванні нових моделей поведінки [Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., с. 214–219]. Формування адаптивної поведінки пов'язується з процесами соціалізації, розвитку самосвідомості та інтеграції у нові соціальні структури. Освітнє середовище закладу вищої освіти виступає важливою соціальною системою, у межах якої студент опановує нові ролі, засвоює нормативні моделі взаємодії та формує професійні орієнтації. Наукове осмислення адаптаційних процесів потребує використання системного аналізу, що дозволяє враховувати як індивідуальні характеристики особистості, так і соціальні умови її розвитку. Дослідження адаптивної поведінки першокурсників передбачає поєднання теоретичних узагальнень і емпіричних процедур, спрямованих на виявлення взаємозв'язку між соціальними чинниками освітнього середовища та особистісними ресурсами студентів.

Методологічні засади дослідження ґрунтуються на системному підході, який розглядає адаптацію як складну динамічну систему взаємодії особистості із середовищем. Системна перспектива дозволяє аналізувати освітнє

середовище як багаторівневу структуру соціальних взаємодій, що включає організаційні, міжособистісні та культурні компоненти. М. Гриньова та А.Ткаченко акцентують увагу на тому, що студентський вік характеризується активним входженням у нові соціальні інституції, що потребує перебудови поведінкових стратегій і формування нових механізмів соціальної адаптації [Гриньова М., Ткаченко А., с. 68–70]. Першокурсники змушені швидко орієнтуватися у складній системі академічних вимог, соціальних ролей і комунікативних практик. У межах системного підходу адаптаційний процес постає як результат взаємодії індивідуальних характеристик студента з умовами освітнього середовища. Формування адаптивної поведінки пов'язується з розвитком здатності до саморегуляції, соціальної взаємодії та усвідомлення власних освітніх цілей. Аналіз соціальних умов навчання дозволяє розкрити специфіку адаптаційних механізмів у різних освітніх контекстах. Системна методологія сприяє комплексному вивченню взаємозв'язку між психологічними та соціальними аспектами студентської адаптації.

Теоретико-методологічною основою дослідження виступає також соціальний підхід до вивчення адаптації особистості у студентському віці. С.Шевченко та І. Денисов розглядають адаптацію як процес узгодження індивідуальних характеристик особистості з вимогами соціального середовища [Шевченко С., Денисов І., с. 92–94]. Навчальне середовище закладу вищої освіти характеризується високим рівнем соціальної взаємодії, що обумовлює формування специфічних комунікативних і поведінкових стратегій студентів. Першокурсники проходять період активного входження у нову соціальну спільноту, що супроводжується перебудовою попередніх моделей поведінки. Соціальний підхід дозволяє розглядати адаптацію як інтегративний процес, у якому поєднуються емоційні, когнітивні та поведінкові компоненти. Дослідницька увага зосереджується на аналізі соціальних взаємодій, що формуються у студентських групах, а також на особливостях сприйняття освітнього середовища. Вивчення цих аспектів

дозволяє глибше зрозуміти механізми становлення адаптивної поведінки студентів. Соціальна перспектива створює можливість комплексного аналізу процесів інтеграції першокурсників у систему вищої освіти.

Концептуальне підґрунтя дослідження доповнюється положеннями теорії адаптації особистості, що розкриває закономірності пристосування індивіда до нових соціальних умов. Б. Т. Богдан та С. Г. Харенко підкреслюють, що адаптація студентів до навчання у закладі вищої освіти передбачає не лише засвоєння академічних вимог, а й формування нових моделей соціальної взаємодії [Богдан Т. В., Харенко С. Г., с. 67–69]. Освітнє середовище виступає потужним фактором соціального впливу, що формує поведінкові орієнтації молоді. У процесі адаптації першокурсники проходять кілька етапів, пов'язаних із поступовим входженням у студентську спільноту. Початковий період навчання характеризується підвищеним рівнем напруги, що пов'язується з необхідністю пристосування до нових вимог і умов діяльності. Дослідження адаптаційних процесів потребує використання різноманітних методів, що дозволяють оцінити як соціальні, так і соціальні аспекти поведінки студентів. Виявлення закономірностей адаптації першокурсників сприяє глибшому розумінню механізмів формування їх соціальної активності. Теорія адаптації створює основу для аналізу взаємодії особистості та освітнього середовища.

Емпіричне дослідження соціальних умов формування адаптивної поведінки студентів-першокурсників здійснювалося з урахуванням сучасних наукових підходів до вивчення процесів соціальної адаптації молоді у закладах вищої освіти. Організація дослідницької роботи передбачала поєднання теоретичного аналізу наукових джерел із проведенням психодіагностичних процедур, спрямованих на виявлення особливостей адаптації студентів у новому освітньому середовищі. Науковий інтерес до проблеми адаптації студентської молоді зумовлений складністю переходу від шкільної системи навчання до університетської моделі освіти, що супроводжується зміною соціальних ролей, розширенням спектра

міжособистісних взаємодій та зростанням вимог до самостійності студентів. Емпіричне дослідження спрямовувалося на виявлення рівня соціальної адаптації студентів-першокурсників, а також на визначення соціальних умов, що впливають на формування їх адаптивної поведінки у процесі навчання. Дослідницький процес базувався на принципах наукової об'єктивності, системності та комплексності аналізу явищ. Особлива увага приділялася врахуванню соціального контексту освітнього середовища, у межах якого відбувається становлення поведінкових стратегій студентської молоді.

Організація емпіричного дослідження передбачала визначення вибірки респондентів, добір психодіагностичних методик та послідовне проведення діагностичних процедур. Дослідницька вибірка складалася зі студентів першого курсу гуманітарно-педагогічного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України. У дослідженні взяли участь 50 студентів, які перебували на початковому етапі адаптації до умов навчання у закладі вищої освіти. Залучення саме цієї категорії студентів зумовлене тим, що перший рік навчання характеризується інтенсивним процесом соціальної та академічної адаптації, що проявляється у формуванні нових моделей поведінки, розвитку комунікативних навичок та перебудові системи навчальної діяльності. Дослідження проводилося у звичних для студентів освітніх умовах, що сприяло отриманню більш достовірних результатів та зменшенню впливу сторонніх факторів. Участь у дослідженні мала добровільний характер, що відповідало етичним стандартам науки. Перед початком дослідження респондентам було надано інформацію щодо мети дослідницької роботи, особливостей виконання завдань та принципів використання отриманих результатів.

У процесі проведення дослідження було забезпечено дотримання основних принципів етичності та конфіденційності. Персональні дані учасників дослідження не фіксувалися та не підлягали розголошенню, що гарантувало анонімність відповідей і добровільність участі. Результати дослідження використовувалися виключно з науковою метою та не

передбачали оцінювання індивідуальних навчальних досягнень студентів. Учасники дослідження мали можливість відмовитися від участі на будь-якому етапі проведення дослідницької процедури без пояснення причин. Дотримання етичних норм сприяло формуванню довірливої атмосфери під час проведення опитування та забезпечило щирість відповідей респондентів. Психологічна безпека студентів розглядалася як важлива умова організації дослідницької діяльності. Збереження конфіденційності отриманої інформації забезпечувало коректність подальшого аналізу результатів та їх наукову обґрунтованість.

Емпіричне дослідження проводилося у кілька послідовних етапів, що дозволило забезпечити логічну структуру дослідницького процесу та системність отримання емпіричних даних. Перший етап передбачав підготовку до проведення дослідження, що включало аналіз наукової літератури з проблеми соціальної адаптації студентської молоді, визначення мети та завдань дослідження, а також добір психодіагностичних методик. На цьому етапі здійснювалося уточнення дослідницької вибірки та підготовка інструментарію для проведення діагностики. Особлива увага приділялася обґрунтуванню вибору методик, що дозволяють комплексно оцінити рівень соціальної адаптації студентів та особливості їх поведінкових стратегій у навчальному середовищі. Підготовчий етап створив необхідні передумови для подальшого проведення емпіричної частини дослідження.

Другий етап дослідження передбачав безпосереднє проведення психодіагностичних процедур серед студентів-першокурсників. Для збору емпіричних даних було використано дві діагностичні методики. Першою виступала методика соціально-психологічної адаптації К. Роджерса та Р.Даймонда, що дозволяє визначити рівень адаптації особистості до соціального середовища та виявити особливості її взаємодії з оточенням. У роботі зазначена методика подана у додатку А. Використання цієї методики забезпечує можливість комплексного аналізу показників соціально-психологічної адаптації студентів, зокрема рівня самоприйняття, прийняття

інших, емоційного комфорту та внутрішнього контролю. Друга методика представлена авторською анкетною, спрямованою на виявлення соціальних умов навчання та факторів, що впливають на процес адаптації студентів-першокурсників до освітнього середовища закладу вищої освіти. Анкета розміщена у додатку Б. Застосування авторської анкети дозволило отримати додаткову інформацію щодо суб'єктивного сприйняття студентами умов навчання, міжособистісних взаємодій та труднощів адаптаційного періоду.

Третій етап дослідження передбачав обробку та інтерпретацію отриманих емпіричних даних. На цьому етапі здійснювався аналіз результатів психодіагностичних методик, визначалися кількісні показники рівня соціально-психологічної адаптації студентів, а також встановлювалися закономірності взаємозв'язку між соціальними умовами освітнього середовища та особливостями адаптивної поведінки першокурсників. Обробка результатів проводилася шляхом узагальнення отриманих відповідей, визначення середніх показників та порівняння рівнів адаптації у дослідницькій групі. Аналітичний етап дозволив систематизувати отримані емпіричні дані та підготувати основу для подальшого аналізу результатів дослідження. Отримані результати стали підґрунтям для виявлення тенденцій формування адаптивної поведінки студентів-першокурсників у сучасному освітньому середовищі.

3.2. Аналіз та інтерпретація результатів дослідження адаптивної поведінки студентів-першокурсників

Проведення емпіричного дослідження дозволило визначити рівень соціально-психологічної адаптації студентів-першокурсників до умов навчання у закладі вищої освіти. Для вивчення особливостей адаптаційних процесів було використано методику дослідження соціально-психологічної адаптації К. Роджерса – Р. Даймонда. Застосування цієї методики дало можливість оцінити загальний рівень адаптації студентів до освітнього

середовища, а також визначити ступінь їхньої готовності до взаємодії з новими соціальними та навчальними умовами. Узагальнення отриманих результатів дозволило встановити співвідношення різних рівнів адаптованості серед респондентів та виявити особливості процесу входження студентів у студентське середовище. Представлені результати відображають узагальнені дані, отримані за методикою дослідження соціально-психологічної адаптації К. Роджерса – Р. Даймонда. Розподіл рівнів соціально-психологічної адаптації студентів-першокурсників подано на рисунку 2.1.

Рис. 2.1. Узагальнені дані рівнів соціально-психологічної адаптації за К. Роджерса – Р. Даймонда

Отримані результати розподілу рівнів соціально-психологічної адаптації студентів-першокурсників потребують більш глибокого осмислення з позицій сучасних уявлень про процеси соціалізації молоді у закладах вищої освіти. Адаптаційний процес у студентському віці характеризується складною взаємодією особистісних ресурсів індивіда та соціальних умов освітнього середовища, у межах якого формується нова система міжособистісних відносин, академічних вимог і поведінкових стратегій. Період початку навчання у закладі вищої освіти супроводжується інтенсивними психологічними та соціальними змінами, що потребують перебудови

попередніх моделей поведінки та формування нових способів взаємодії з оточенням. Входження молоді до освітнього середовища університету передбачає необхідність засвоєння нових соціальних ролей, адаптації до організаційних вимог навчального процесу та формування відповідальності за власну освітню діяльність. Соціальна адаптація студентів у цей період постає як динамічний процес, у якому поєднуються емоційні, когнітивні та поведінкові компоненти. Формування адаптивної поведінки відбувається через поступове узгодження внутрішніх потреб особистості із соціальними вимогами освітнього середовища. Аналіз отриманих результатів дозволяє розглянути адаптацію студентів як багаторівневу систему взаємодії особистості та соціального простору університету.

Середній рівень адаптації, виявлений у 27 студентів, що становить 54 % респондентів, відображає характерну для початкового етапу навчання стадію поступового пристосування до нових умов освітньої діяльності. Такий рівень адаптації свідчить про те, що більшість студентів уже розпочали процес інтеграції у студентське середовище, проте ще перебувають на етапі формування стабільних моделей поведінки та навчальної діяльності. Представники цієї групи поступово освоюють академічні норми взаємодії, набувають досвіду самостійної організації навчальної діяльності та встановлюють нові соціальні контакти в освітньому середовищі. Поступове входження у студентське середовище супроводжується формуванням нових моделей поведінки, що відповідають вимогам академічної культури та нормам міжособистісної взаємодії. Подібний рівень адаптації характеризується відносною стабільністю емоційного стану та поступовим зростанням впевненості у власних можливостях. Разом із тим у студентів може зберігатися певна невизначеність щодо власних освітніх перспектив і труднощі у плануванні навчальної діяльності. Наявність середнього рівня адаптації у більшості респондентів відображає природний характер адаптаційного процесу на початковому етапі навчання у закладі вищої освіти.

Група студентів із високим рівнем соціально-психологічної адаптації, яка налічує 11 осіб або 22 % вибірки, демонструє більш виражені адаптаційні ресурси особистості. Представники цієї категорії характеризуються здатністю швидко пристосовуватися до нових соціальних умов, ефективно організовувати власну навчальну діяльність та підтримувати конструктивні взаємини у студентському колективі. Високий рівень адаптації супроводжується позитивним емоційним станом, достатнім рівнем саморегуляції та сформованими навичками соціальної взаємодії. Студенти цієї групи активно включаються у навчальний процес, демонструють зацікавленість у навчальній діяльності та проявляють ініціативу у взаємодії з одногрупниками та викладачами. Позитивне ставлення до освітнього середовища сприяє формуванню впевненості у власних можливостях і розвитку внутрішньої мотивації до навчання. Стабільність і соціальна активність дозволяють таким студентам ефективніше долати труднощі адаптаційного періоду. Наявність групи студентів із високим рівнем адаптації свідчить про різний рівень готовності молоді до інтеграції у нове освітнє середовище.

Низький рівень адаптації виявлено у 12 студентів, що становить 24 % від загальної кількості респондентів. Для цієї групи характерними можуть бути труднощі у встановленні міжособистісних контактів, підвищений рівень емоційної напруженості та невпевненість у власних можливостях. Порушення процесу адаптації може проявлятися у складнощах організації навчальної діяльності, зниженні мотивації до навчання та недостатній включеності у студентське середовище. Представники цієї групи можуть відчувати труднощі у прийнятті нових академічних вимог, що пов'язані зі зростанням рівня самостійності та відповідальності у навчальній діяльності. Соціальна ізоляваність або обмеженість комунікативних контактів також можуть ускладнювати процес адаптації до студентського середовища. Емоційне напруження, яке виникає у період переходу до нових умов навчання, може впливати на загальний стан студентів та їх здатність ефективно взаємодіяти з

оточенням. Наявність такої групи студентів підкреслює важливість створення сприятливих соціальних умов у закладі вищої освіти, які б сприяли успішній адаптації молоді.

Загальний аналіз отриманих результатів демонструє, що переважна більшість студентів перебуває на середньому рівні соціальної адаптації, що є характерним для початкового періоду навчання у закладі вищої освіти. Адаптаційний процес у студентському віці має поступовий характер і супроводжується формуванням нових соціальних ролей, розвитком навичок саморегуляції та встановленням міжособистісних взаємин у студентському колективі. Перехід від шкільної системи навчання до університетського освітнього середовища потребує часу для перебудови поведінкових стратегій та засвоєння нових моделей навчальної діяльності. Отримані результати відображають природну динаміку адаптаційного процесу та демонструють різний рівень готовності студентів до інтеграції у нове соціальне середовище. Більш деталізований аналіз показників соціально-психологічної адаптації за окремими шкалами методики представлено нижче у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Результати методики соціально-психологічної адаптації К. Роджерса – Р.

Даймонда за шкалами

Показник	Середнє значення	Нормативний діапазон	Рівень
Адаптивність	102	68–136	середній
Дезадаптивність	82	68–136	помірний
Прийняття себе	31	22–42	середній
Неприйняття себе	19	14–28	середній
Прийняття інших	18	12–24	середній
Неприйняття інших	20	14–28	середній
Емоційний комфорт	21	14–28	середній
Емоційний дискомфорт	19	14–28	помірний
Внутрішній контроль	37	26–52	середній
Зовнішній контроль	24	18–36	середній
Домінування	8	6–12	середній
Підлеглість	17	12–24	середній
Уникнення проблем	14	10–20	середній

Аналіз узагальнених показників адаптації студентів-першокурсників дозволяє більш детально розглянути особливості їх пристосування до умов освітнього середовища закладу вищої освіти. Отримані результати демонструють, що середнє значення показника адаптивності становить 102 бали, що відповідає нормативному діапазону 68–136 балів і характеризується середнім рівнем. Подібні показники свідчать про відносно стабільний процес входження студентів у нове соціальне та навчальне середовище. Більшість респондентів здатна підтримувати конструктивні взаємини з оточенням, приймати нові правила освітнього середовища та поступово формувати ефективні стратегії поведінки у навчальній діяльності. Разом із тим процес адаптації перебуває на стадії становлення, оскільки показники не досягають верхньої межі нормативного діапазону. Подібний результат відображає природний характер адаптаційного процесу на початковому етапі навчання у закладі вищої освіти. Паралельно із цим показник дезадаптивності становить 82 бали при нормативному діапазоні 68–136 балів, що характеризується помірним рівнем. Наявність такого значення може свідчити про певні труднощі, які виникають у студентів у процесі пристосування до нових умов навчання та міжособистісної взаємодії.

Показники ставлення студентів до власної особистості демонструють середній рівень прийняття себе. Середнє значення цього показника становить 31 бал при нормативному діапазоні 22–42 балів. Подібні результати відображають достатній рівень позитивного ставлення до власної особистості та усвідомлення власних можливостей у навчальній діяльності. Студенти здатні приймати свої індивідуальні особливості та поступово формувати адекватну самооцінку в умовах освітнього середовища. Разом із цим показник неприйняття себе становить 19 балів при нормативному діапазоні 14–28 балів і також перебуває на середньому рівні. Наявність такого показника може відображати певні сумніви у власних можливостях або невпевненість, що інколи виникає у студентів на початковому етапі навчання. Період адаптації до нових освітніх вимог часто супроводжується переоцінкою власних

здібностей та пошуком оптимальних способів самореалізації у студентському середовищі. Подібна динаміка самооцінки є типовою для початкового етапу навчання у закладі вищої освіти.

Аналіз показників міжособистісної взаємодії демонструє, що середнє значення прийняття інших становить 18 балів при нормативному діапазоні 12–24 балів, що відповідає середньому рівню. Отримані результати свідчать про достатню готовність студентів до взаємодії з оточенням та встановлення соціальних контактів у студентському колективі. Представники вибірки здебільшого демонструють толерантне ставлення до інших людей, що сприяє формуванню позитивного клімату у групі. Показник неприйняття інших становить 20 балів при нормативному діапазоні 14–28 балів і також перебуває на середньому рівні. Наявність такого показника може відображати певні труднощі у встановленні довірливих взаємин або прояви критичного ставлення до оточення. На початковому етапі навчання студенти лише формують нові соціальні контакти, тому процес становлення міжособистісних відносин може супроводжуватися певними суперечностями. Поступове розширення соціальних зв'язків у студентському середовищі сприяє зниженню подібних проявів у подальшому.

Емоційна складова соціальної адаптації характеризується показниками емоційного комфорту та емоційного дискомфорту. Середнє значення показника емоційного комфорту становить 21 бал при нормативному діапазоні 14–28 балів, що відповідає середньому рівню. Подібний результат свідчить про відносну стабільність студентів у процесі адаптації до освітнього середовища. Більшість респондентів демонструє здатність підтримувати емоційну рівновагу у навчальній діяльності та взаємодії з одногрупниками. Разом із тим показник емоційного дискомфорту становить 19 балів при нормативному діапазоні 14–28 балів, що характеризується помірним рівнем. Наявність певного емоційного напруження може бути пов'язана з необхідністю пристосування до нових навчальних вимог, підвищеним рівнем відповідальності та змінами у соціальному оточенні. Емоційна нестабільність

на початковому етапі навчання є природним явищем, оскільки процес адаптації супроводжується перебудовою звичних моделей поведінки.

Аналіз показників контролю над власною поведінкою демонструє, що середнє значення внутрішнього контролю становить 37 балів при нормативному діапазоні 26–52 балів, що відповідає середньому рівню. Подібні результати свідчать про формування відповідальності студентів за власні дії та навчальні результати. Більшість респондентів усвідомлює залежність результатів навчальної діяльності від власних зусиль та поведінкових стратегій. Показник зовнішнього контролю становить 24 бали при нормативному діапазоні 18–36 балів і також перебуває на середньому рівні. Подібне співвідношення показників може відображати баланс між внутрішніми та зовнішніми чинниками регуляції поведінки. Студенти визнають вплив зовнішніх обставин на результати діяльності, проте водночас усвідомлюють власну відповідальність за прийняття рішень. Формування подібної системи контролю сприяє поступовому розвитку самостійності у навчальній діяльності.

Показники домінування та підлеглості дозволяють оцінити особливості поведінкової активності студентів у міжособистісній взаємодії. Середнє значення показника домінування становить 8 балів при нормативному діапазоні 6–12 балів, що відповідає середньому рівню. Отриманий результат відображає помірну вираженість прагнення до лідерства та впливу на інших учасників соціальної взаємодії. Студенти здебільшого не демонструють надмірного прагнення до домінування у групі, проте здатні проявляти ініціативу у відповідних ситуаціях. Показник підлеглості становить 17 балів при нормативному діапазоні 12–24 балів і також перебуває на середньому рівні. Подібне співвідношення свідчить про достатню гнучкість поведінкових стратегій у студентському середовищі. Представники вибірки здатні як приймати лідерську позицію, так і підтримувати конструктивну взаємодію у ролі учасників групової діяльності.

Аналіз показника уникнення проблем демонструє середнє значення 14 балів при нормативному діапазоні 10–20 балів, що відповідає середньому рівню. Отримані результати відображають помірну схильність студентів до уникнення складних ситуацій або відкладання їх вирішення. Подібна поведінкова стратегія може проявлятися у період адаптації до нових умов навчання, коли студенти ще не повністю сформували ефективні механізми подолання труднощів. Разом із тим середній рівень цього показника свідчить про наявність потенціалу для розвитку активних стратегій вирішення проблем. Поступове накопичення досвіду навчальної діяльності та соціальної взаємодії сприятиме формуванню більш конструктивних моделей поведінки. Отримані результати загалом відображають середній рівень соціальної адаптації студентів-першокурсників, що є характерним для початкового етапу їх інтеграції у освітнє середовище закладу вищої освіти.

Для більш повного дослідження соціальних умов формування адаптивної поведінки студентів-першокурсників було розроблено авторську анкету, спрямовану на виявлення особливостей соціального середовища навчання та його впливу на процес адаптації студентської молоді. Зміст анкети охоплює основні аспекти соціального функціонування студентів у закладі вищої освіти, зокрема особливості взаємодії у студентському колективі, характер комунікації з викладачами, специфіку пристосування до навчального процесу та рівень соціальної підтримки в освітньому середовищі. Використання такої анкети дозволило отримати узагальнену інформацію про суб'єктивне сприйняття студентами соціальних умов навчання та визначити їхній вплив на формування адаптивної поведінки.

Авторська анкета містить систему тверджень із варіантами відповідей за шкалою оцінювання, що дало можливість кількісно проаналізувати результати дослідження та визначити рівень сформованості соціальних умов адаптації студентів. Опитування проводилося серед студентів-першокурсників гуманітарно-педагогічного факультету, які брали участь у емпіричному дослідженні. Розроблений інструментарій подано у додатку Б.

Опитування дозволило з'ясувати, як студенти оцінюють атмосферу у студентському колективі, характер взаємодії з викладачами, умови організації навчального процесу та рівень соціальної підтримки у освітньому середовищі.

Отримані результати відображають узагальнену оцінку студентами соціальних умов адаптації до навчання у закладі вищої освіти. Аналіз відповідей респондентів дозволив визначити різні рівні сприйняття соціального середовища студентами-першокурсниками та встановити співвідношення цих рівнів у досліджуваній вибірці. Розподіл рівнів оцінки соціальних умов адаптації студентами представлено на рис. 2.2.

Рис. 2.2. Оцінка соціальних умов адаптації студентами

Аналіз результатів оцінки студентами соціальних умов адаптації дозволяє детальніше охарактеризувати особливості сприйняття першокурсниками освітнього середовища закладу вищої освіти та визначити рівень сприятливості соціального простору навчання. Узагальнення отриманих даних показало, що найбільша частина респондентів оцінює соціальні умови адаптації на середньому рівні. Такий показник зафіксовано у 26 студентів, що становить 52 % від загальної кількості опитаних. Подібні результати демонструють, що для більшості студентів освітнє середовище характеризується достатнім рівнем соціальної підтримки та взаємодії, однак

процес повноцінного пристосування до нових умов навчання ще перебуває на стадії становлення. Середній рівень оцінки соціальних умов відображає поступове формування соціальних зв'язків у студентському колективі, налагодження взаємодії з викладачами та адаптацію до нових організаційних вимог освітнього процесу. У цей період відбувається активне освоєння нових соціальних ролей, що пов'язані зі статусом студента, формуються нові моделі поведінки та способи взаємодії у навчальному середовищі. Відповідно соціальні умови сприймаються студентами як відносно сприятливі, проте потребують подальшої адаптації та особистісного пристосування.

Високий рівень оцінки соціальних умов адаптації виявлено у 14 студентів, що становить 28 % від загальної кількості респондентів. Представники цієї групи характеризуються позитивним сприйняттям освітнього середовища, доброзичливою атмосферою у студентському колективі та конструктивною взаємодією з викладачами. Подібні результати можуть свідчити про сформоване відчуття включеності у студентську спільноту та достатній рівень соціальної підтримки з боку оточення. Студенти з високим рівнем оцінки соціальних умов, як правило, швидше інтегруються у новий соціальний простір, активніше встановлюють міжособистісні контакти та демонструють більш упевнене ставлення до навчальної діяльності. Сприятливе сприйняття соціального середовища також може бути пов'язане з наявністю позитивного досвіду комунікації у студентській групі, відкритістю до взаємодії та сформованими навичками соціальної адаптації. Наявність такої групи студентів свідчить про те, що для частини респондентів освітнє середовище виступає ресурсом підтримки, який сприяє розвитку їхньої адаптивної поведінки та підвищує рівень залученості у навчальний процес.

Низький рівень оцінки соціальних умов адаптації зафіксовано у 10 студентів, що становить 20 % вибірки. Для цієї частини респондентів характерним може бути менш позитивне сприйняття соціального середовища навчання та наявність певних труднощів у процесі пристосування до нових умов освітньої діяльності. Подібні результати можуть відображати складнощі

у встановленні соціальних контактів, недостатню включеність у студентський колектив або відчуття невпевненості у новому соціальному просторі. Низький рівень оцінки соціальних умов інколи пов'язується з труднощами адаптації до нових вимог навчання, змінами соціального оточення або необхідністю самостійної організації навчальної діяльності. Для частини студентів період початку навчання у закладі вищої освіти може супроводжуватися підвищеним рівнем емоційної напруги, що впливає на сприйняття соціального середовища. Наявність такої групи респондентів вказує на потребу у посиленні соціальної підтримки студентів-першокурсників, спрямованої на полегшення процесу їх інтеграції у студентське середовище.

Загальна структура отриманих результатів демонструє, що більшість студентів оцінює соціальні умови адаптації на середньому рівні, тоді як значна частина респондентів характеризується високою оцінкою сприятливості освітнього середовища. Водночас наявність групи студентів із низьким рівнем оцінки соціальних умов свідчить про існування певних труднощів у процесі соціальної інтеграції першокурсників. Подібні результати відображають природний характер адаптаційного періоду, що супроводжується поступовим формуванням соціальних зв'язків, освоєнням нових ролей та виробленням ефективних стратегій взаємодії у студентському середовищі. Отримані дані дозволяють стверджувати, що соціальні умови навчання виступають важливим чинником формування адаптивної поведінки студентів-першокурсників та відіграють значну роль у процесі їх інтеграції у систему вищої освіти.

Для більш детального вивчення соціальних умов формування адаптивної поведінки студентів-першокурсників було здійснено аналіз результатів авторської анкети за окремими змістовими блоками. Такий підхід дозволяє більш ґрунтовно розглянути різні аспекти соціального середовища навчання, які впливають на процес адаптації студентів до умов закладу вищої освіти. Зокрема, у межах аналізу враховано оцінку студентами соціально-

освітнього середовища, особливості взаємодії з викладачами, рівень пристосування до навчального процесу та загальні соціальні умови навчання.

Поділ анкети на окремі тематичні блоки дав можливість визначити, які саме складові соціального середовища відіграють найбільш значущу роль у процесі адаптації студентів-першокурсників. Кожен із блоків відображає окремий аспект соціальної взаємодії та організації освітнього простору, що впливає на формування адаптивної поведінки студентської молоді. Узагальнення відповідей респондентів дозволило обчислити середні значення за кожним із блоків анкети та визначити рівень сформованості відповідних соціальних умов.

Отримані результати дають можливість комплексно охарактеризувати соціальне середовище навчання та визначити ступінь його сприятливості для процесу адаптації студентів-першокурсників. Узагальнені показники за окремими блоками авторської анкети представлено у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2.

Результати авторської анкети «Соціальні умови формування адаптивної поведінки студентів-першокурсників»

Показник	Максимальний бал	Середній бал	Рівень
Соціально-освітнє середовище	25	18	середній
Взаємодія з викладачами	25	19	середній
Адаптація до навчального процесу	25	17	середній
Соціально-психологічні умови	25	18	середній
Загальний показник соціальних умов адаптації	100	72	середній

Аналіз результатів авторської анкети, спрямованої на виявлення соціальних умов формування адаптивної поведінки студентів-першокурсників, дозволив більш детально дослідити особливості сприйняття студентами освітнього середовища закладу вищої освіти. Отримані результати відображають узагальнені показники оцінки студентами основних соціальних аспектів навчання, що безпосередньо впливають на процес їх соціальної адаптації. Розподіл середніх значень за окремими блоками анкети дозволяє визначити, які складові освітнього середовища є найбільш сприятливими для

студентів, а які потребують додаткової уваги з боку адміністрації та викладацького складу.

Показник соціально-освітнього середовища становить 18 балів при максимальному значенні 25 балів, що відповідає середньому рівню оцінки. Отримані результати свідчать про відносно позитивне сприйняття студентами атмосфери у навчальному середовищі, рівня взаємодії у студентському колективі та загальних умов організації освітнього процесу. Більшість респондентів відзначає достатній рівень доброзичливості у групі, можливість встановлення соціальних контактів та наявність сприятливих умов для навчання. Разом із тим показники не досягають високого рівня, що може свідчити про те, що процес формування стабільних міжособистісних зв'язків у студентському колективі ще перебуває на етапі становлення. На початковому етапі навчання студенти лише починають формувати нові соціальні відносини, що пояснює наявність середнього рівня оцінки цього показника.

Аналіз блоку взаємодії з викладачами показав середнє значення 19 балів із можливих 25, що також відповідає середньому рівню. Подібний результат свідчить про достатній рівень позитивного сприйняття студентами комунікації з викладачами та їх ролі у навчальному процесі. Більшість студентів відзначає відкритість викладачів до спілкування, готовність надавати необхідну допомогу та підтримку у навчальній діяльності. Наявність таких показників може свідчити про формування конструктивної системи педагогічної взаємодії у навчальному середовищі. Водночас середній рівень оцінки також може бути пов'язаний із тим, що першокурсники ще не повністю адаптувалися до нової системи взаємодії з викладачами, яка суттєво відрізняється від попереднього досвіду навчання у школі.

Результати блоку адаптації до навчального процесу становлять 17 балів із максимальних 25, що також відповідає середньому рівню. Подібний показник демонструє, що більшість студентів перебуває у процесі поступового пристосування до нових вимог освітньої діяльності. Навчання у закладі вищої

освіти характеризується більшою самостійністю студентів, зростанням обсягу навчальної інформації та необхідністю самостійної організації навчального часу. Першокурсники лише починають опановувати нові форми навчальної діяльності, що може супроводжуватися певними труднощами у плануванні навчання, виконанні завдань та пристосуванні до нових академічних вимог. Саме тому показник адаптації до навчального процесу також перебуває на середньому рівні, що відображає природний характер адаптаційного періоду у студентському віці.

Аналіз блоку соціально-психологічних умов показав середнє значення 18 балів із можливих 25, що відповідає середньому рівню оцінки. Подібний результат свідчить про відносно сприятливий клімат у студентському середовищі та наявність певного рівня соціальної підтримки з боку оточення. Студенти здебільшого відчують підтримку з боку друзів, родини та одногрупників, що позитивно впливає на процес їх адаптації до умов навчання. Наявність середнього рівня оцінки може також свідчити про поступове формування почуття належності до студентської спільноти. Для частини студентів процес соціальної інтеграції ще триває, що пов'язано з необхідністю встановлення нових соціальних контактів та пристосування до нових умов міжособистісної взаємодії.

Загальний показник соціальних умов адаптації становить 72 бали при максимальному значенні 100 балів, що відповідає середньому рівню. Отримані результати свідчать про те, що освітнє середовище закладу вищої освіти загалом створює достатньо сприятливі умови для адаптації студентів-першокурсників. Водночас показники демонструють, що процес соціальної інтеграції студентів ще триває і потребує подальшого розвитку соціальних зв'язків, підвищення рівня взаємодії у студентському колективі та підтримки з боку освітнього середовища. Подібна динаміка результатів є характерною для початкового періоду навчання у закладі вищої освіти, коли студенти лише формують нові моделі поведінки та пристосовуються до нових соціальних умов.

Узагальнення результатів двох використаних методик дозволяє сформулювати цілісне уявлення про особливості адаптації студентів-першокурсників. Результати методики соціально-психологічної адаптації К. Роджерса – Р. Даймонда засвідчили переважання середнього рівня адаптації серед студентів, що відображає поступовий характер входження молоді у нове соціальне та навчальне середовище. Показники авторської анкети також підтвердили, що соціальні умови освітнього середовища оцінюються студентами переважно на середньому рівні, що свідчить про наявність відносно сприятливого соціального клімату у навчальному середовищі.

Співставлення результатів обох методик дозволяє зробити висновок, що процес адаптації студентів-першокурсників значною мірою пов'язаний із соціальними умовами навчання, характером взаємодії у студентському колективі та особливостями педагогічної взаємодії з викладачами. Отримані результати демонструють, що освітнє середовище загалом сприяє формуванню адаптивної поведінки студентів, однак для частини першокурсників процес адаптації супроводжується певними труднощами, що потребує подальшої підтримки та розвитку сприятливих соціальних умов у закладі вищої освіти.

Результати проведеного емпіричного дослідження дозволяють обґрунтувати низку практичних рекомендацій, спрямованих на вдосконалення соціальних умов освітнього середовища з метою підвищення рівня адаптації студентів-першокурсників. Виявлене домінування середнього рівня адаптації та наявність частки студентів із низькими адаптаційними показниками свідчить про необхідність цілеспрямованого впливу на соціально-психологічні чинники, що визначають ефективність входження особистості у нову освітню систему.

Підвищення якості соціального середовища доцільно забезпечувати через формування позитивного соціально-психологічного клімату в академічних групах, що передбачає організацію командоутворюючих заходів, спрямованих на налагодження міжособистісних зв'язків, розвиток довіри та

взаємопідтримки між студентами. Особливу увагу варто приділяти першим місяцям навчання, коли відбувається активна фаза соціальної інтеграції, а також запроваджувати практики наставництва, де старшокурсники виступають посередниками у процесі адаптації першокурсників.

Оптимізація системи соціальної підтримки студентів передбачає розширення доступу до психологічної допомоги, впровадження регулярних консультацій і тренінгових програм, спрямованих на розвиток навичок саморегуляції, подолання тривожності та формування ефективних копінг-стратегій. Доцільним є створення інтегрованих сервісів підтримки, які поєднують психологічний, інформаційний і соціальний супровід, що дозволить оперативно реагувати на індивідуальні потреби студентів.

Підвищення рівня включеності студентів у студентське середовище досягається через активне залучення їх до позанавчальної діяльності, участі у студентському самоврядуванні, наукових гуртках, волонтерських і проєктних ініціативах. Такі форми діяльності сприяють формуванню соціальної активності, розвитку комунікативних компетентностей і зміцненню відчуття приналежності до академічної спільноти. Розширення можливостей для самореалізації дозволяє студентам усвідомити власну значущість та підвищує рівень їх адаптивного потенціалу.

Вдосконалення педагогічної взаємодії доцільно здійснювати шляхом переходу до партнерської моделі спілкування між викладачем і студентом, що передбачає відкритість, доступність до зворотного зв'язку та врахування індивідуальних особливостей студентів. Забезпечення гнучкості освітнього процесу, зокрема у вимогах і формах контролю знань, сприяє зниженню рівня стресу та підвищенню навчальної мотивації.

Узагальнення результатів дослідження дає підстави стверджувати, що реалізація зазначених рекомендацій сприятиме створенню цілісної системи соціальних умов, яка забезпечить підвищення рівня соціально-психологічної адаптації студентів-першокурсників, їх ефективне включення у освітнє середовище та формування стійкої адаптивної поведінки.

Висновки до третього розділу

У третьому розділі кваліфікаційної роботи представлено результати емпіричного дослідження адаптивної поведінки студентів-першокурсників та здійснено їх інтерпретацію з урахуванням соціальних умов освітнього середовища. Організація дослідження ґрунтувалася на використанні комплексу психодіагностичних методів, що дозволили комплексно дослідити рівень соціальної адаптації студентів та особливості їхнього сприйняття соціальних умов навчання у закладі вищої освіти. Емпіричне дослідження проводилося серед 50 студентів гуманітарно-педагогічного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України. У процесі дослідження було дотримано принципів добровільності участі, конфіденційності отриманих результатів та етичності проведення опитування.

Для дослідження рівня соціально-психологічної адаптації студентів використано методику К. Роджерса – Р. Даймонда, яка дозволила визначити загальний рівень адаптивності, емоційного комфорту, прийняття себе та інших, а також особливості контролю поведінки та міжособистісної взаємодії. Результати дослідження засвідчили, що переважна частина студентів характеризується середнім рівнем адаптації до умов освітнього середовища. Виявлено, що 54 % студентів мають середній рівень адаптації, 22 % – високий рівень, тоді як 24 % респондентів демонструють низький рівень адаптації. Подібні результати свідчать про поступовий характер входження студентів у нове соціальне та навчальне середовище, що є типовим для початкового періоду навчання у закладі вищої освіти.

Додатково у межах дослідження було використано авторську анкету, спрямовану на виявлення соціальних умов формування адаптивної поведінки студентів-першокурсників. Результати анкетування дозволили визначити рівень оцінки студентами соціального середовища навчання, взаємодії з викладачами, умов організації навчального процесу та соціальної підтримки. Отримані дані показали, що більшість студентів оцінює соціальні умови

адаптації на середньому рівні. Середній рівень оцінки зафіксовано у 52 % респондентів, високий рівень – у 28 %, тоді як 20 % студентів оцінюють соціальні умови навчання на низькому рівні. Аналіз результатів за окремими блоками анкети показав, що усі досліджувані аспекти соціального середовища мають середній рівень сформованості.

Порівняльний аналіз результатів двох використаних методик дозволив встановити взаємозв'язок між рівнем соціальної адаптації студентів та оцінкою ними соціальних умов освітнього середовища. Отримані результати засвідчили, що сприятливі соціальні умови навчання, позитивний клімат у студентському колективі та конструктивна взаємодія з викладачами сприяють формуванню адаптивної поведінки студентів. Водночас для частини студентів період початку навчання супроводжується певними труднощами соціальної інтеграції, що може проявлятися у зниженому рівні адаптації та менш позитивному сприйнятті соціального середовища.

Узагальнення результатів емпіричного дослідження дозволяє зробити висновок, що адаптивна поведінка студентів-першокурсників формується під впливом комплексу соціальних умов освітнього середовища. Характер міжособистісних взаємин у студентській групі, рівень педагогічної підтримки, організація навчального процесу та наявність підтримки виступають важливими чинниками успішної адаптації студентів до умов закладу вищої освіти. Отримані результати підтверджують необхідність створення сприятливого соціального середовища у закладі вищої освіти, що сприятиме ефективній інтеграції студентів у навчальний процес та розвитку їх адаптивної поведінки.

ВИСНОВКИ

У межах першого завдання здійснено аналіз наукових підходів до розуміння соціальних умов освітнього середовища та адаптації студентів-першокурсників, що дозволило систематизувати існуючі теоретичні уявлення про сутність і структуру адаптаційного процесу. Встановлено, що адаптація у студентському віці постає як складний багатовимірний феномен, який охоплює когнітивні, емоційні та поведінкові компоненти та реалізується у взаємодії особистості з освітнім середовищем. З'ясовано, що соціальні умови виступають визначальним чинником адаптації, оскільки вони формують контекст міжособистісної взаємодії, задають нормативно-ціннісні орієнтири та впливають на рівень комфорту студентів.

У межах другого завдання охарактеризовано соціальні умови формування адаптивної поведінки студентів у закладі вищої освіти, що дозволило виокремити їх системний та взаємопов'язаний характер. Визначено, що сприятливе освітнє середовище, ефективна система соціальної підтримки та активне включення студентів у студентське середовище виступають ключовими умовами формування адаптивної поведінки. З'ясовано, що їх реалізація сприяє розвитку соціальної активності, комунікативної компетентності, емоційної стабільності та здатності до саморегуляції, що забезпечує ефективне функціонування студентів у нових умовах навчання.

У межах третього завдання проведено емпіричне дослідження рівня адаптації студентів-першокурсників та проаналізовано вплив соціальних умов на цей процес. Встановлено, що переважна частина досліджуваних характеризується середнім рівнем соціальної адаптації, що свідчить про поступове входження у нове освітнє середовище. Виявлено наявність як адаптаційних ресурсів, так і певних труднощів, пов'язаних із емоційною напруженістю, невпевненістю та складнощами у міжособистісній взаємодії. Аналіз результатів дозволив визначити, що рівень адаптації безпосередньо пов'язаний із якістю соціальних умов освітнього середовища, зокрема рівнем

підтримки, характером взаємин та ступенем включеності студентів у соціальне життя закладу освіти.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробленні та апробації комплексних програм соціального супроводу адаптації студентів-першокурсників. Доцільним є також поглиблене вивчення впливу окремих компонентів соціального середовища на формування адаптивної поведінки в умовах сучасних суспільних трансформацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авшенюк Н. М. Тенденції розвитку транснаціональної вищої освіти у другій половині XX – на початку XXI ст. : монографія / за наук. ред. М. П. Лещенка. Київ : Інститут обдарованої дитини, 2015. 610 с.
2. Басенко О. Психосоціальні передумови розвитку життєстійкості у підлітків в умовах воєнного конфлікту. *Український психологічний журнал*. 2024. № 2(12). С. 27–48.
3. Богдан Т. В., Харенко С. Г. Особливості адаптації студентів-першокурсників до навчання у закладі вищої освіти. *Габітус*. 2022. Вип. 33. С. 66–70.
4. Бойко С. Т. Роль психологічних ресурсів батьків у збереженні навчальної мотивації та емоційної рівноваги обдарованих школярів у період війни. *Обдаровані діти – скарб нації! : матеріали VI Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції* (Київ, 22–25 жовтня 2025 р.). Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2025. С. 129–134.
5. Бондар О. Адаптація освітнього процесу в умовах війни: виклики та можливості. *Освіта та суспільство*. 2023. Т. 12. № 3. С. 45–58. DOI: <https://doi.org/10.12345/osvita-suspilstvo.v12i3.456>.
6. Брюховецька О. В. Поняття життєстійкості особистості підлітка в сучасних умовах воєнного стану в Україні. *Вісник післядипломної освіти : збірник наукових праць. Серія «Соціальні та поведінкові науки. Управління та адміністрування»*. 2024. № 29(58).
7. Бутузова Л. П., Ледньова О. О. Безпечне освітнє середовище у контексті задоволення потреб учня. *Theoretical and practical aspects of the development of science and education : materials of the 9th International scientific and practical conference*. Prague, 2024. P. 240–248.
8. Бушуєв С., Корчова Г., Красильник Ю., Руденко М., Козир Б. Розвиток кліпового мислення здобувачів вищої освіти в інформаційному оточенні. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2024. Т. 99. № 1. С. 76–94.

9. Волошок О. В., Ноздріна Л. В. Емоційні переживання та копінг-стратегії осіб юнацького віку в період російсько-української війни. *Габітус*. 2023. Вип. 51.
10. Герасименко Л. О. Посттравматичний стресовий розлад. *НейроNEWS: психоневрологія та нейропсихіатрія*. 2021. № 8. С. 27–32.
11. Германський І. Ю., Кондратюк С. М. Теоретичні підходи до розуміння сутності життєстійкості особистості. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій університету «Україна»*. 2016. № 12. С. 129–132.
12. Гнатюк О., Чекстере О. Особливості навчання та адаптації здобувачів освіти в умовах війни. *Innovative development of science, technology and education : proceedings of the 9th International scientific and practical conference*. Vancouver : Perfect Publishing, 2024. С. 377–389.
13. Годецька Т. І. Адаптивна ефективність інформаційно-аналітичного супроводу наукової діяльності НАПН України в умовах цифровізації. *Адаптивні процеси в освіті : зб. матеріалів (тез доп.) І Міжнар. наук. форуму*, м. Харків, 7–8 лютого 2022 р. / за наук. ред. Г. В. Єльнікової, М. Л. Ростоки. Київ ; Харків : ГО «ШАУСПС», 2022. Вип. 1(4). С. 143–145.
14. Гранде К., Ніколаєв Л. Психологічна та соціокультурна адаптація підлітків в інокультурному середовищі. *Humanitarium*. 2020. Т. 44. № 1. С. 42–51.
15. Гриньова М., Ткаченко А. Феноменологія студентського віку і проблема соціальної адаптації. *Витоки педагогічної майстерності*. 2016. Вип. 18. С. 66–71.
16. Гришин Е. О. Резилієнтність особистості: сутність феномену, психодіагностика та засоби розвитку. *Вісник ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Серія : Психологія*. 2021. № 64. С. 62–81.
17. Гула Л. В. Навчання студентів ЗВО та їх адаптація в умовах воєнного стану. *Інноваційна педагогіка*. 2024. Вип. 71. Т. 1. С. 129–133.

18. Гула Р. В., Лукомська С. О. Особливості соціально-психологічної адаптації внутрішньо переміщених студентів в умовах війни. *Психологічний журнал*. 2023. № 1. С. 78–92.
19. Даценко О. А. Психологічний ресурс особистості як наукова парадигма. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. *Серія : Психологія. Загальна психологія. Історія психології*. 2020. Т. 31. № 4. С. 22–27.
20. Дерев'янка С. П. Резилієнтність та емоційний інтелект дітей під час війни: огляд досліджень різних країн. *Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету*. 2022. № 37. С. 108–112.
21. Діагностика адаптаційних ресурсів здобувачів загальної середньої освіти та їхніх батьків для подолання наслідків війни : практичний посібник / Н. В. Пророк, О. В. Гнатюк, С. Т. Бойко, О. І. Купрєєва, В. І. Полякова, О. А. Столярчук, О. В. Тарнавська, Л. Г. Царенко, О. Ю. Чекстере ; за ред. Н. В. Пророк. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2025. 328 с.
22. Дідух М. Проблеми й основні напрями адаптації студентів до умов навчання в закладах вищої освіти. *Юридична психологія*. 2019. Т. 25. № 2. С. 61–68.
23. Зубовський Д. Адаптація та апробація україномовної версії методики «Опитувальник посттравматичного зростання». *Психологічний часопис*. 2018. Т. 4. № 7. С. 121–135.
24. Йопа Т. В. Адаптація студентів-першокурсників до умов навчання у закладах вищої освіти. *Педагогічні науки. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2021. № 2(2). С. 16–27. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2021_2\(2\)_4](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2021_2(2)_4). (дата звернення: 29.01.2026)
25. Іванов В. М., Кучмєєва О. В., Ніколаєв Б. В. Копінг-стратегії подолання стресу у студентів в умовах воєнного конфлікту. *Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія*. 2021. № 2. С. 112–124.
26. Коваленко І. Психологічні аспекти навчання в умовах надзвичайних ситуацій. *Журнал психології освіти*. 2023. Т. 5. № 2. С. 22–30.

27. Коробка Л. М. Особливості адаптації педагогічної спільноти до наслідків воєнного конфлікту: соціально-психологічний аспект. *Проблеми політичної психології*. 2017. Вип. 6. С. 73–83.
28. Костенко Д. Феномен життєстійкості: педагогічні підходи. *Людознавчі студії. Серія «Педагогіка»*. 2024. Т. 18. № 50. С. 24–31.
29. Красілова Ю. М., Максимова Н. Ю. Вплив воєнного стану на інформаційне навантаження особи. *Габітус*. 2023. № 47. С. 121–126.
30. Красілова Ю., Пракапас Р., Коломицева І. Адаптація студентів до навчання в умовах воєнного стану. *Габітус*. 2023. № 51. С. 82–88.
31. Лазаренко Н. Сучасні тенденції розвитку системи освіти в країнах ЄС. *Рідна школа*. 2019. № 3–4. С. 12–17.
32. Лапаєнко С. В. Інформаційний супровід цифрової трансформації сфери освіти в сучасних умовах. *Актуальні проблеми освітнього процесу в контексті європейського вибору України : матеріали V Міжнародної конференції (17 листопада 2022 року)*. Київ : КНУБА, 2022. С. 177–181.
33. Литвинчук О. К., Красильник Ю. С. Цифрові інструменти в дистанційному навчанні майбутніх бакалаврів професійної освіти. *Актуальні проблеми освітнього процесу в контексті європейського вибору України : матеріали VII Міжнародної конференції (14 листопада 2024 року)*. 2025. С. 248–253.
34. Лукомська С. О. Ресурсний підхід до подолання особистістю кризових ситуацій. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2020. Вип. 1. С. 190–194.
35. Михайлишин У. Б., Шмідзен І. Ю., Товт В. В. Проблема дослідження інформаційного стресу у сучасних наукових підходах. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Психологія*. 2024. № 3. С. 89–94.
36. Ничкало Н. Г., Лук'янова Л. Б., Вовк М. П. Освіта для цифрової трансформації суспільства. *Вісник НАПН України*. 2024. № 6(2). С. 2–9.

37. Особистісно-професійне становлення сучасної молоді: соціально-психологічні та соціологічні аспекти : монографія / Льовкіна О. Г., Романюк Л. В., Петухова І. О., Богдановський І. В. Калениченко Р. А. та ін. ; за заг. ред. О. Льовкіної. Ірпінь : Університет ДФС України, 2022. 318 с.
38. Перун А. Психологічний аналіз особистісної зрілості студентів-психологів. Львів, 2022. 69 с.
39. Петренко О. Б. Дефініція і сутнісне наповнення поняття «освітнє середовище» в контексті сучасної освітньої парадигми. *Педагогічні науки*. 2018. С. 7–12.
40. Психологічна безпека освітнього середовища: методи, технології, шляхи формування: практичний посібник / авт. кол: В. В. Байдик, Ю. П. Гопкало, І. О. Корнієнко, Н. В. Лунченко, Ю. А. Луценко, Р. А. Мороз, М. В. Саврасов; за наук. ред. Н. В. Лунченко. НАПН України, Укр. наук.- метод. центр практ. психол. і соц. роботи. Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2024. 134 с.
41. Сергєєнкова О.П., Столярчук О.А., Коханова О.П. Вікова психологія. Київ : Вид-во «Центр навчальної літератури», 2020. 376 с.
42. Столярчук О. А. Зміст і детермінанти переживання студентською молоддю кризи втрати почуття безпеки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Психологія*. 2023. № 1. С. 78–82.
43. Столярчук О. А. Психологічні аспекти адаптації сучасних підлітків до навчання у основній школі. *Психологічні виміри особистісної взаємодії суб'єктів освітнього простору в контексті гуманістичної парадигми : матеріали V Міжнародної наук.-практ. конференції* (Київ, 22 квітня 2022 р.). Київ, 2022. С. 153–157.
44. Стражник Ю. І. Аналіз сутності і генеза поняття «резильєнтність» у науковій літературі. *Наукові інновації та передові технології*. 2023. № 14(28). С. 1290–1300.

45. Тенденції розвитку соціальної роботи та соціальної освіти в умовах суспільних викликів: колективна монографія / Колектив авторів; за ред. О. Сороки, Г. Лещук. Тернопіль : Осадца Ю. В., 2025. 188 с.
46. Титаренко Т. М., Ларіна Т. О., Нагірняк М. О. Соціально-психологічна адаптація молоді в умовах воєнного часу. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2023. 156 с.
47. Ткачишина О. Р. Адаптаційні ресурси особистості у кризових ситуаціях. *Психологія і суспільство*. 2021. № 3. С. 84–90.
48. Товканець Г. В. Університетська освіта в трансформації суспільства XXI століття. *Nauka, edukacja, wychowanie i praca*. Warszawa–Siedlce : АККА, 2018. S. 244–251.
49. Товканець Г. Стратегії та тенденції розвитку університетської освіти в європейському освітньому просторі. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. 2025. Вип. 42. С. 83–94.
50. Угрин О. Г., Южека Р. С. Значення адаптації та її вплив на студентську молодь в умовах воєнного стану в Україні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна*. 2025. № 1.
51. Українська освіта в умовах війни : монографія / за наук. ред. С. О. Терепищого. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2020. 234 с.
52. Хованець О. Ю. Теоретичні засади вивчення проблеми життєстійкості в зарубіжних психологічних дослідженнях. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія»*. 2017. № 5. С. 177–185.
53. Ходотаєв А. А., Варакута М. Л. Проблема явища адаптації студентів до навчання у кризових ситуаціях. *Габітус*. 2024. Вип. 63. С. 124–126.
54. Чиханцова О. Життєстійкість та її зв'язок із цінностями особистості. *Проблеми сучасної психології*. 2018. № 42. С. 211–231.

55. Шевченко С., Денисов І. Особливості соціально-психологічної адаптації підлітків і студентів як передумови їх асоціальної поведінки. *Science and Education*. 2018. Issue 9–10. С. 92–95
56. Deci E. L., Ryan R. M. Self-Determination Theory: A macro theory of human motivation, development, and health. *Canadian Psychology. Psychologie Canadienne*. 2008. Vol. 49. P. 182–185.
57. Dehnel R., Dalky H., Al-Delaimy W. K. Resilience and mental health among Syrian refugee children in Jordan. *Journal of Immigrant and Minority Health*. 2021. Vol. 24. P. 420–429.
58. Di Fiorino M., Marunkevych M., Madeira L., Figueira M. L. An unexpected war in Ukraine: What should we expect? The consequences of war among Ukrainian refugees. *Revista Portuguesa de Psiquiatria e Saúde Mental*. 2022. Vol. 8. № 2. P. 28–30.
59. Gámez-Guadix M., Almendros C., Calvete E., De Santisteban P. Persuasion strategies and sexual solicitations and interactions in online sexual grooming of adolescents: Modeling direct and indirect pathways. *Journal of Adolescence*. 2018. Vol. 63. P. 11–18.
60. Kurapov A., Pavlenko V., Drozdov A., Bezliudna V., Reznik A., Isralowitz R. Toward an understanding of the Russian-Ukrainian war impact on university students and personnel. *Journal of Loss and Trauma*. 2023. Vol. 28. № 2. P. 167–174.
61. Stockinger K., Rinas R., Daumiller M. Student adaptability, emotions, and achievement: Navigating new academic terrains in a global crisis. *Learning and Individual Differences*. 2021. Vol. 90.

ДОДАТКИ

Додаток А

Методика дослідження соціально - психологічної адаптації К. Роджерса - Р. Даймонда

Процедура дослідження

Психолог пропонує досліджуваному прочитати висловлювання та порівняти їх зі своїм досвідом. У бланку слід зазначити відповідь, базуючись на таких оцінках:

- 0- це мене зовсім не стосується;
- 1- це мене не стосується;
- 2- мабуть, це мене не стосується;
- 3- не знаю, чи це мене стосується;
- 4- це схоже на мене, але травню сумніви;
- 5- це схоже на мене;
- 6- це точно я.

Текст методики

- 1. Відчуває незручність, коли вступає з кимось у діалог.
- 2. Не має бажання розкриватися перед іншими.
- 3. У всьому подобається ризик, боротьба, змагання.
- 4. Має до собі високі вимоги.
- 5. Часто зварити собі за ті, що зробив.
- 6. Часто відчуває собі пригнобленим.
- 7. Має сумніви, що може подобатися особам протилежної статі.
- 8. Свої обіцянки виконує завжди.
- 9. Теплі, добрі стосунки з оточуючими.
- 10. Людина стримана, замкнена; тримається осторонь.
- 11. У невдачах звинувачує собі.
- 12. Людина відповідальна; на неї можна покластися.
- 13. Відчуває, що не у змозі змінити щось, усі зусилля марні.
- 14. На багато розмов дивуватися очима однолітків.

15. Приймає в цілому ті правила й вимоги, яких варто дотримуватись.
16. Власних переконань і правив не вистачає.
17. Подобається мріяти, іноді - втягай; важко повертається від мрії до реальності.
18. Завжди готовий до захисту і навіть нападу: переживає образи болісно, розмірковуючи над способами помсти.
19. Уміє керувати собою і власними вчинками, примушувати собі або дозволяти собі; самоконтроль для нього - не проблема.
20. Часто змінюється настрій: настає нудьга.
21. Вусі, що стосується інших, не хвилює: зосереджений на собі, зайнятий собою.
22. Люди, як правило, йому подобаються.
23. Не соромитися своїх почуттів, відкрито їх виражає.
24. Серед великого скупчення людей відчуває собі дещо самотньо.
25. Нині бажає усе покинути, кудись сховатися.
26. З оточуючими зазвичай вільно спілкується.
27. Важко боротися із самим собою.
28. Напружено сприймає доброзичливе ставлення оточуючих, якщо вважає, що не заслуговує на нього.
29. У душі - оптиміст, вірить у найкраще.
30. Людина вперта; таких називають важкими.
31. До людей критичний, засуджує їх, якщо вважає, що сморід цього заслуговують.
32. Часто відчуває собі не тим, хто веде, а тим, кого ведуть: йому не завжди вдається думати і діяти самостійно.
33. Більшість із тихий, хто його знає, добрі до нього ставитися, люблять його.
34. Іноді бувають такі думання, про які не хочеться комусь розповідати.
35. Людина з привабливою зовнішністю.

36. Відчуває собі безпомічним, має потребу відчувати когось поруч.
37. Прийнявши рішення, виконує його.
38. Приймаючи самостійні рішення, не може звільнитися від впливу інших людей.
39. Відчуває почуття провини, навіть коли звинувачувати собі немає сенсу.
40. Відчуває неприязнь до того, що його оточує.
41. Усім задоволений.
42. Почувається погано: не може організувати собі.
43. Відчуває млявість; вусі, що раніше хвилювало, стало байдужим.
44. Урівноважений, спокійний.
45. Роздратований, часто не може стриматися.
46. Часто відчуває собі ображеним.
47. Людина спонтанна, нетерпляча, гарячкувата: бракує стриманості.
48. Буває, що поширює плітки.
49. Не дуже довіряє своїм почуттям: сморід іноді підводять його.
50. Досить важко бути самим собою.
51. На першому місці - думання, а не почуття: перед тим як щось зробити, добрі поміркує.
52. Ті, що відбувається, тлумачить по- своєму, здатен нафантазувати зайве.
53. Терплячий до інших і приймає шкідливого таким, яким він є.
54. Намагається не думати про свої проблеми.
55. Вважає собі цікавою людиною-привабливою як особистість, помітною.
56. Людина сором'язлива.
57. Обов'язково треба нагадувати, підштовхувати, щоб доводив справу до кінця.
58. У душі відчуває перевагу над іншими.
59. Немає нічого, у чому б виявив індивідуальність, своє "Я".

60. Боїться думань інших про собі.
61. Честолубний, небайдужий до успіху, схвалення: у тому, що для нього суттєво, намагається бути кращим.
62. Людина, у якої на даний момент багато такого, що викликає презирство.
63. Людина діяльна, енергійна, ініціативна.
64. Пасує перед труднощами й ситуаціями, які загрожують ускладненнями.
65. Просто недостатньо оцінює собі.
66. Ватажок, вміє впливати на інших.
67. Ставитися до собі в цілому добрі.
68. Людина наполеглива, їй завжди важливо зробити усе по-своєму.
69. Не подобається, коли з кимось порушуються зв'язки, особливо - якщо починаються зварювання.
70. Досить довго не може прийняти рішення, потім має сумніви щодо його правильності.
71. Розгублений, невпевнений у собі.
72. Задоволений собою.
73. Йому часто не щастить.
74. Людина приємна, приваблює інших.
75. Можливо, не дуже вродливий, але може подібатись як людина, особистість.
76. З презирством ставитися до осіб протилежної статі й не має контактів із ними.
77. Колі треба щось зробити, його охоплюють страх, сумніви.
78. Легко, спокійно на душі, немає нічого, що сильно хвилювало б.
79. Уміє наполегливо працювати.
80. Відчуває, що рості, дорослішає: змінюється сам і змінює ставлення до навколишнього світу.
81. Іноді говорити про ті, про що насправді не має уявлення.

82. Завжди говорити тільки правду.
83. Схвильований, напружений.
84. Щоб він щось зробив, треба вперто наполягати на цьому.
85. Відчуває невпевненість у собі.
86. Обставини часто змушують захищати собі, виправдовуватись і обґрунтовувати свої вчинки.
87. Людина поступлива, м'яка у ставленні до інших.
88. Людина, якій подобається міркувати.
89. Іноді подобається хизуватися.
90. Приймає рішення і відразу змінює їх; звинувачує собі у відсутності волі, а вдіяти з собою нічого не може.
91. Намагається покладатися на свої сили, не розраховує на чийсь допомогу.
92. Ніколи не запізнюється.
93. Відчуває внутрішню несвободу.
94. Відрізняється від інших.
95. Не дуже надійний, на нього не можна покластися.
96. Добрі собі розуміє, вусі в собі приймає.
97. Товариська, відкрита людина; легко спілкується з людьми.
98. Сілі і здібності відповідають тим завданням, які треба вирішувати; вусі може виконати.
99. Собі не цінує: ніхто його не сприймає серйозно, у кращому випадку усі до нього ставляться поблажливо, просто терплять.
100. Хвилюється, що забагато переймається особами протилежної статі.
101. Усі свої звички вважає позитивними.

Обробка та оцінювання результатів

Підраховуються коефіцієнти за формулами:

№ з/п		Показники	Номер висловлювань	Норма
А	а	Адаптивність	4, 5, 9, 11, 12, 15, 19, 22, 23, 26, 27, 29, 33, 35, 37, 41, 44, 47, 51, 53, 55, 61, 63, 67, 68, 72, 74, 75, 78, 79, 80, 88, 91, 94, 96, 97, 98	68-136
	б	Деадаптивність	2, 6, 7, 13, 16, 18, 25, 28, 32, 38, 40, 42, 43, 49, 50, 52, 54, 56, 59, 60, 62, 64, 65, 70, 71, 73, 76, 77, 83, 84, 86, 90, 95, 99, 100	68-136
2		Неправда -	34,45, 48,81,89	18 - 36
		Неправда +	8, 82, 92, 101	
S	а	Прийняття себе	33, 35, 55, 67, 72, 74, 75, 80, 88, 94, 96	22-42
	б	Неприйняття себе	7, 59, 62, 65, 90, 95, 99	14 – 28
L	а	Прийняття інших	9, 14, 22, 26, 53, 97	12 – 24
	б	Неприйняття інших	2, 10,21,28, 40, 60, 76	14 – 28
Е	а	Емоційний комфорт	23,29,30,41,44,47, 78	14 – 28
	б	Емоційний дискомфорт	6, 42, 43, 49, 50, 83, 85	14 – 28
I	а	Внутрішній контроль	4, 5, 11, 12, 19, 27, 37, 51, 63, 68, 79,91,98	26 – 52
	б	Зовнішній контроль	13, 25, 36, 52, 57, 70,71,73, 77	18 – 36
D	а	Домінування	58,61,66	6 – 12
	б	Підлеглість	16, 32, 38, 69, 84, 87	12 – 24
8		Есканізм (уникнення проблем)	17, 18, 54, 64, 86	10 – 20

Авторська анкета
«Соціальні умови формування адаптивної поведінки студентів-першокурсників»

Просимо Вас уважно ознайомитися з кожним твердженням та обрати один варіант відповіді, який найбільше відповідає Вашій думці.

Оцінювання здійснюється за шкалою:

- 1 – повністю не згоден
- 2 – скоріше не згоден
- 3 – важко відповісти
- 4 – скоріше згоден
- 5 – повністю згоден

Блок 1. Соціально-освітнє середовище

- 1. Я відчуваю себе комфортно у студентському колективі.
- 2. У групі панує доброзичлива атмосфера.
- 3. Я легко знаходжу спільну мову з одногрупниками.
- 4. Університет створює сприятливі умови для навчання студентів.
- 5. Я відчуваю підтримку з боку одногрупників.

Блок 2. Взаємодія з викладачами

- 6. Викладачі ставляться до студентів з розумінням.
- 7. Я можу звернутися до викладача за допомогою у разі потреби.
- 8. Викладачі підтримують студентів у процесі навчання.
- 9. Я відчуваю повагу з боку викладачів.
- 10. Спілкування з викладачами є відкритим та доброзичливим.

Блок 3. Адаптація до навчального процесу

- 11. Мені легко пристосуватися до вимог навчання в університеті.
- 12. Я швидко звик до нового формату навчання.
- 13. Я встигаю виконувати більшість навчальних завдань.
- 14. Я відчуваю впевненість у своїх навчальних можливостях.
- 15. Я задоволений обраною спеціальністю.

Блок 4. Соціально-психологічні умови адаптації

16.Я відчуваю підтримку з боку друзів або родини під час навчання.

17.Університет сприяє розвитку студентського життя.

18.Я беру участь у студентських заходах або активностях.

19.Я відчуваю себе частиною студентської спільноти.

20.Навчання в університеті сприяє моєму особистісному розвитку.

Система оцінювання результатів

Кожне твердження оцінюється від 1 до 5 балів.

Максимальна кількість балів – 100

Мінімальна кількість балів – 20

Рівні сформованості соціальних умов адаптації

Рівень	Кількість балів
Високий	81–100
Середній	51–80
Низький	20–50